

**Podpora zvyšovania profesionality výkonu a rozvoj ľudských zdrojov v oblasti výkonu a služieb sociálnej inklúzie pre štátnu správu a samosprávu – I.
(kód ITMS: 27120130721 / 27130230023)**

Špecifiká starostlivosti o klientov a klientky v zariadeniach SPOD a SK 1

(Spracované v rámci podaktivity 1.2.3 národného projektu)

PhDr. Helena Grófová, PhD.

Mgr. Dana Pukancová

Mgr. Zuzana Zimová

Bratislava 2015

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z [Európskeho sociálneho fondu](#) v rámci Operačného programu Zamestnanosť a sociálna inklúzia.

www.esf.gov.sk

© Inštitút pre výskum práce a rodiny, Bratislava, 2015

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z [Európskeho sociálneho fondu](#) v rámci Operačného programu
Zamestnanosť a sociálna inklúzia.

www.esf.gov.sk

Názov výstupu

Vzdelávací program „Špecifiká starostlivosti o klientov a klientky v zariadeniach SPOD a SK 1“

Národný projekt

„Podpora zvyšovania profesionality výkonu a rozvoj ľudských zdrojov v oblasti výkonu a služieb sociálnej inklúzie pre štátnu správu a samosprávu – I.“

Podaktivita 1.2.3 národného projektu

Odberateľ

Ministerstvo práce, sociálnych vecí a rodiny SR, Sekcia sociálnej a rodinnej politiky

Realizátor

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Župné nám. 5-6, 812 41 Bratislava

Autorky výstupu

PhDr. Helena Grófová, PhD.

Mgr. Dana Pukancová

Mgr. Zuzana Zimová

Uloženie výstupu

Inštitút pre výskum práce a rodiny, Župné nám. 5-6, 812 41 Bratislava

Forma archivácie

Printová, elektronická

Počet výtlačkov

5 (päť)

OBSAH

Úvod	6
A. Štruktúra vzdelávacieho programu	7
1 Názov špecializačného/vzdelávacieho programu	7
2 Zaradenie pod príslušný špecializačný odbor/NOČ	7
3 Cieľ VP	7
4 Cieľová skupina VP	7
5 Požadované vstupné vzdelanie, príp. prax v odbore	7
6 Profil absolventa/tky	8
7 Celková dotácia (rozsah) VP a jej rozloženie	8
8 Organizačná forma VP	8
9 Spôsob ukončenia VP	8
10 Obsah vzdelávania	8
1. Teoretické a legislatívne východiská rezidenčnej starostlivosti v zariadeniach SPOD a SK 11	
1.1.Práva dieťaťa	11
1.2. Strategické dokumenty EÚ rozpracované na národnej úrovni	14
1.3. Legislatívny rámec starostlivosti o klientov/klientky v zariadeniach SPOD a SK	17
1.4. Rezidenčná starostlivosť a sociálna práca v zariadeniach SPOD a SK	22
2. Rozvoj sociálno – psychologických spôsobilostí	27
2.1.Sebapoznávanie a sebareflexia s dôrazom na reflexiu profesijnej role	27
2.2.Komunikačné zručnosti a asertivita, využitie v kontakte s klientmi/klientkami zariadení SPOD a SK	29
2.3.Psychohygiena a prevencia syndrómu vyhorenia, supervízia	32
2.4.Práca s organizačnou kultúrou a so skupinovú dynamikou v zariadeniach SPOD a SK	35

<i>3. Vývinové špecifiká a poruchy detí v zariadeniach SPOD a SK</i>	37
3.1. Vzťahová väzba a jej poruchy	37
3.2. Prejavy psychickej deprivácie u detí v zariadeniach SPOD a SK	40
3.3. Vývinové štádiá z pohľadu vývinových tráum.....	40
<i>4. Identita dieťaťa v zariadeniach SPOD a SK</i>	40
4.1. Budovanie pozitívneho sebaobrazu.....	40
4.2. Budovanie identity, práca s biologickou rodinou	41
4.3. Dieťa s odlišnou kultúrnou, národnostnou, rasovou identitou	43
<i>5. Príprava na vypracovanie a obhajobu záverečnej práce</i>	46
5.1. Spracovanie teoretickej časti záverečnej práce.....	46
5.2. Práca s prípadovou štúdiou	46
C. Záver	47

Úvod

Vzdelávací program kontinuálneho vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov/kýň pod názvom „**Špecifiká starostlivosti o klientov a klientky v zariadeniach SPOD a SK**“ vznikol na základe odporúčania riešiteľského tímu podaktivity 1.2.1 NP a okruhu zainteresovaných expertov a expertiek zaradiť do NP túto vzdelávaciu tému. Potrebu zaradenia vzdelávacej témy zdôvodnili experti a expertky takto (Repková, Kešelová, 2014:35)

Zdôvodnenie potreby vzdelávacej témy: pedagogickí a výchovní pracovníci/čky v zariadeniach SPOD a SK majú zabezpečované kontinuálne vzdelávanie cez svoju vlastnú odbornosť, konkrétne cez vyhlášku č. 445/2009 Z.z. o kontinuálnom vzdelávaní, kreditoch a atestáciách pedagogických zamestnancov/kýň a odborných zamestnancov/kýň. Toto vzdelávanie im však neponúka ďalší rozvoj v témach, ktoré sa týkajú výkonu ich profesie v špecifickom prostredí zariadení SPOD a SK. Preto je nevyhnutné ich ďalšie vzdelávanie aj cez rezort práce, sociálnych vecí a rodiny tak, aby zodpovedal ich výkon špecifickým potrebám rezortu...

Spracovateľský tím vzdelávacieho programu kontinuálneho vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov/kýň „**Špecifiká starostlivosti o klientov a klientky v zariadeniach SPOD a SK**“ si osvojil tieto dôvody a snažil sa ich tvorivo rozpracovať v návrhu základného dizajnu ŠVP, rovnako v študijnom texte spracovanom pre účely realizácie vzdelávacej činnosti.

Finálne znenie návrhu vzdelávacieho programu kontinuálneho vzdelávania pedagogických a odborných zamestnancov/kýň „**Špecifiká starostlivosti o klientov a klientky v zariadeniach SPOD a SK**“ bolo prekonzultované na MPSVR SR s Mgr. Ivanou Mrázková, riaditeľkou odboru stratégie sociálnej ochrany detí a rodiny dňa 4.6.2015

A.Štruktúra vzdelávacieho programu

1 Názov špecializačného/vzdelávacieho programu

Špecifiká starostlivosti o klientov a klientky v zariadeniach SPOD a SK 1

2 Zaradenie pod príslušný špecializačný odbor/NOČ

Kontinuálne vzdelávanie pedagogických a odborných zamestnancov/kýň Zákon č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov § 40 Inovačné vzdelávanie.

3 Cieľ VP

Hlavný cieľ: Cieľová skupina zamestnancov/kýň zariadení SPOD a SK bude aktívne podporovať sociálnu inklúziu osôb, ktoré majú vo svojej starostlivosti - klientov a klientok SPOD a SK - prioritne detí, ktoré boli do zariadenia umiestnené rozhodnutím súdu a ich biologickej rodiny a bude pripravená na profesionálny výkon v špecifických podmienkach spomínaných zariadení.

Špecifické ciele: Rozvoj kompetencií jednotlivých cieľových skupín a koordinácia ich činností, podiel na komplexnej starostlivosti o klientov a klientky so zameraním na správnu identifikáciu ich individuálnych potrieb.

4 Cieľová skupina VP

Pedagogickí zamestnanci/kyne v zariadeniach SPOD a SK (liečebný pedagóg/liečebná pedagogička, špeciálny pedagóg/pedagogička, Vychovávateľ/vychovávateľka/ka)

5 Požadované vstupné vzdelanie, príp. prax v odbore

Požadované vstupné vzdelanie, prípadne prax v odbore: VŠ vzdelanie II. stupňa. Dĺžka praxe nerozhoduje (je možné prispôbiť požiadavkám podľa akreditácie programu v zmysle

zákona č. 317/2009 Z. z. o pedagogických zamestnancoch a odborných zamestnancoch a o zmene a doplnení niektorých zákonov)

6 Profil absolventa/tky

Dokáže identifikovať potreby klienta/tky v súvislosti s procesom sociálnej inklúzie. Je schopný/á pomáhať klientom/tkam tieto potreby naplňovať uplatnením špecifických znalostí, zručností, ktoré zachytávajú problematiku SPODaSK v širších, medziodborových súvislostiach. Rešpektuje princípy sociálnej inklúzie, rodovej rovnosti, pozná a uplatňuje záväzné právne normy platné v národnej i medzinárodnej legislatíve. Vie konkretizovať úlohy vyplývajúce z tohto cieľa na podmienky jednotlivých klientov/tok. Aktívne sa zapája do tímovej spolupráce pri hľadaní aj realizovaní riešení, pozná svoje kompetencie i kompetencie ostatných odborníkov podieľajúcich sa na sprevádzaní klienta/tky.

7 Celková dotácia (rozsah) VP a jej rozloženie

110 hodín

8 Organizačná forma VP

Forma – prezenčná

Metóda – zážitková, interaktívne prednášky, workshopy, modelové situácie

9 Spôsob ukončenia VP

Prezentácia kazuistiky.

10 Obsah vzdelávania

1. Teoretické a legislatívne východiská rezidenciálnej starostlivosti v zariadeniach SPOD a SK (8 hodín)

1.1. Práva dieťaťa (4 hodiny)

1.2. Strategické dokumenty EÚ rozpracované na národnej úrovni (0,5 hodiny)

1.3. Legislatívny rámec starostlivosti o klientov/klientky v zariadeniach SPOD a SK (0,5 hodiny)

1.4. Rezidenčná starostlivosť a sociálna práca v zariadeniach SPOD a SK (3 hodiny)

2. Rozvoj sociálno – psychologických spôsobilostí (64 hodín)

2.1. Sebapoznávanie a sebareflexia s dôrazom na reflexiu profesijnej role (24 hodín)

2.2. Komunikačné zručnosti a asertivita, využitie v kontakte s klientmi/klientkami zariadení SPOD a SK (24 hodín)

2.3. Psychohygiena a prevencia syndrómu vyhorenia, supervízia (8 hodín)

2.4. Práca so skupinovú dynamikou v zariadeniach SPOD a SK (8 hodín)

3. Vývinové špecifiká a poruchy detí v zariadeniach SPOD a SK (16 hodín)

3.1. Vzťahová väzba a jej poruchy (8 hodín)

3.2. Prejavy psychickej deprivácie u detí v zariadeniach SPOD a SK (5 hodín)

3.3. Vývinové štádiá z pohľadu vývinových tráum (3 hodiny)

4. Identita dieťaťa v zariadeniach SPOD a SK (18 hodín)

4.1. Budovanie pozitívneho sebaobrazu (6 hodín)

4.2. Budovanie identity, práca s biologickou rodinou (8 hodín)

4.3. Dieťa s odlišnou kultúrnou, národnostnou, rasovou identitou (4 hodiny)

5. Príprava na vypracovanie a obhajobu záverečnej práce (4 hodiny)

5.1. Spracovanie teoretickej časti záverečnej práce (1 hodina)

5.2. Práca s prípadovou štúdiou (3 hodiny)

B. Študijný text

1. Teoretické a legislatívne východiská rezidenčnej starostlivosti v zariadeniach SPOD a SK

1.1. Práva dieťaťa

Problematika ľudských práv má svoju bohatú históriu. Ľudské práva vymedzujú postavenie človeka v spoločnosti a svoje korene majú v bojoch za slobodu a rovnosť. Základnými piliermi ľudských práv sú úcta k ľudskému životu a ľudskej dôstojnosti a nájdeme ich aj vo väčšine náboženstiev a filozofii. Zakotvené sú vo Všeobecnej deklarácii ľudských práv prijatej 10.12.1948 OSN. Vymedzujú sa v nej základné práva obyvateľov Zeme bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické a iné názory, národnosť a spoločenský pôvod, majetok, narodenie alebo spoločenské postavenie.

Výchova k ľudským právam by mala prebiehať na troch úrovniach:

Zručnosti: napríklad počúvanie iných, analýza problémov, schopnosť spolupracovať, schopnosť komunikácie, schopnosť riešiť problémy a hodnotiť daný stav.

Vedomosti: napríklad poznatky o existencii dokumentov o ľudských právach a znalosť jednotlivých práv v nich zakotvených, uvedomenie si všeobecnej platnosti práv a ich neodňateľnosti.

Postoje: napríklad uvedomenie si dôležitosti ľudských práv, ľudskej dôstojnosti, vlastnej každému človeku, nutnosť rešpektovať práva, výhody spolupráce oproti súťaživosti, uvedomenie si zodpovednosti za vlastné činy a možnosti zlepšiť svet, ak sa o to pokúsime.

Práva detí sú súčasťou ľudských práv. Uvedomenie si práv detí v rámci náhradnej starostlivosti je významné práve v momente, kedy prichádza ku konfliktu práv... **tam kde končia práva jedného človeka a začínajú práva druhého človeka môžu nastať rozpory** (rovnako to môžeme preniesť do vzťahu dieťa a rodič, resp. Vychovávateľ/vychovávateľka).

Ochrana práv dieťaťa.

Každý občan je **povinný upozorniť** orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, políciu, obecný úrad a pod. **na porušovanie práv dieťaťa.**

Ak je orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately upozornený na použitie hrubých alebo ponižujúcich foriem zaobchádzania a foriem trestania dieťaťa, alebo ak zistí ich použitie rodičom alebo osobou, ktorá sa osobne stará o dieťa, je povinný uplatniť niektoré z vybraných opatrení.

Pri vykonávaní tu uvádzaných opatrení je **zakázané používať všetky formy telesných trestov** na dieťaťu a iné hrubé alebo ponižujúce formy zaobchádzania a formy trestania dieťaťa, ktoré mu spôsobujú alebo môžu spôsobiť fyzickú ujmu alebo psychickú ujmu.

Ciele vzdelávania:

- Poznať jednotlivé práva detí
- Porozumieť významu jednotlivých práv detí
- Vedieť uplatňovať a hájiť práva detí
- Vychovávať deti v duchu práv (naučiť ich hájiť svoje a rešpektovať práva druhých)

Všeobecná deklarácia ľudských práv bola prijatá OSN 10.12.1948

Vymedzujú sa v nej základné práva obyvateľov Zeme bez ohľadu na rasu, farbu pleti, pohlavie, jazyk, náboženstvo, politické a iné názory, národnosť a spoločenský pôvod, majetok, narodenie alebo spoločenské postavenie.

Svetový kódex práv dieťaťa - prijatý OSN v roku 1989

Cieľom svetového kódexu práv dieťaťa je ustanoviť normy na ochranu detí pre zanedbávaním a zneužívaním, ktorému sú každodenne do istej miery deti vystavované v každej krajine. V centre pozornosti je najlepší záujem dieťaťa.

Svetový kódex práv dieťaťa:

1. Všetky deti sú si rovné
Vychovávateľ/vychovávateľka nesmie dieťa diskriminovať (a má chrániť dieťa pred diskriminovaním) za jeho etnikum, výzor alebo postihnutie. Každé dieťa je jedinečné a vzácné.
2. Dieťa má právo na zdravú výživu
Vychovávateľ/vychovávateľka je povinný napĺňať potreby dieťaťa ohľadom jeho výživy.

3. Každé dieťa má právo na vzdelanie
Vychovávateľ/vychovávateľka je povinný zabezpečiť pravidelnú školskú dochádzku dieťaťa.
4. Každé dieťa má právo na zdravotnú starostlivosť
Vychovávateľ/vychovávateľka je povinný zabezpečiť lekársku starostlivosť dieťaťa.
5. Každé dieťa má právo na hru a voľný čas
Vychovávateľ/vychovávateľka je povinný zabezpečiť dieťaťu voľný čas na hru, záujmy a relax.
6. Deti nemôžu pracovať
Vychovávateľ/vychovávateľka nemôže nútiť dieťa (ani dovoliť aby bolo nútené) do 15 rokov ťažko pracovať, alebo zarábať peniaze.
7. Deti nemôžu byť týrané
Vychovávateľ/vychovávateľka nemôže dieťa telesne trestať, psychicky týrať a ani šikanovať a zároveň je povinný uchrániť ho pred týraním iných.
8. Deti sa nemôže stať obeťou násilia, alebo vojny
V krajinách, kde je vojna, deti nemôžu byť nútené bojovať.
9. Deti nemôžu byť sexuálne zneužívané
Vychovávateľ/vychovávateľka (ani nikto iný) nemôže bez dovolenia dieťa objímať a bozkávať, ak mu je to nepríjemné.
10. Deti majú právo vyjadriť svoje názory
Vychovávateľ/vychovávateľka má rešpektovať názory dieťaťa.
11. Deti majú právo zvoliť si svoje vierovyznanie
Vychovávateľ/vychovávateľka porušuje právo dieťaťa, ak mu bráni praktizovať svoje vierovyznanie, rovnako ako mu ho nesmie vnucovať. Dieťa má právo výberu.
12. Deti majú právo stretávať sa a združovať podľa vlastného výberu
Vychovávateľ/vychovávateľka má rešpektovať priateľov detí, ak to nie je pre nich ohrozujúce.
13. Deti majú právo na prístup k informáciám.
Vychovávateľ/vychovávateľka je povinný poskytnúť deťom všetky dôležité informácie.

Definícia práva

Právo je nástroj ako presadzovať žiadané správanie

„Sloboda tvojej päste končí jeden centimeter od môjho nosa.“

- 13 -

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z **Európskeho sociálneho fondu** v rámci Operačného programu **Zamestnanosť a sociálna inklúzia.**

www.esf.gov.sk

„Tam kde končia práva jedného človeka a začínajú práva druhého môžu nastať rozpory.“

Práva detí v náhradnej starostlivosti.

Povinnosťou dospelých, ktorí sa starajú o dieťa je:

- hájiť práva dieťaťa,
- oboznamovať ho s jeho právami,
- učiť ho hájiť svoje práva,
- učiť ho rešpektovať práva druhých.

Vychovávateľ/vychovávateľka by mal povedať dieťaťu, že nikto nesmie porušovať ich práva.

Vychovávateľ/vychovávateľka by mal dieťa oboznámiť, čo má robiť, ak bude mať pocit, že niekto porušuje jeho práva:

- dieťa sa môže obrátiť o pomoc na neho,
- dieťa sa môže obrátiť o pomoc na niekoho iného (učiteľ, sociálny pracovník, linka dôvery ...)

Hrové aktivity budú zamerané na témy: Spravodlivosť ako jeden z princípov uplatňovania práva. Stereotypy. Rovnakosti a odlišnosti.

Cieľom bude uvedomiť si rozdiel medzi zovšeobecným javu a zaužívaným nemenným zobrazením, tj. stereotypom, zvýšenie citlivosti v prístupe k skupinám tých detí, ktoré sú stále nemenne (stereotypne) posudzované negatívne (napríklad rómske deti, handicapované deti, deti s poruchami správania,...), rozvoj pozorovacích schopností, učí vnímať podobnosti a rozdiely, podľa druhého bodu v Zhrnutí práv z Dohovoru o právach dieťaťa pochopiť, ako spravodlivosť a schopnosť podeliť sa súvisí s ochranou práv detí.

1.2. Strategické dokumenty EÚ rozpracované na národnej úrovni

Kľúčovým dokumentom pre formovanie sociálnych práv občanov v európskom priestore, od ktorého sa odvíjajú aj politiky a stratégie Európskej únie (ďalej EÚ), je Európska sociálna charta: jej článok 15 zaručuje právo osôb so zdravotným postihnutím na nezávislosť, na sociálnu integráciu a

na účasť na živote spoločnosti. V článkoch 17 a 23 sa určuje právo na sociálnu, právnu a hospodársku ochranu a právo seniorov na sociálnu ochranu. Deťom priznáva charta právo na ochranu pred fyzickým a morálnym ohrozením, právo na primeranú sociálnu a hospodársku ochranu detí (vrátane súvisiacich služieb a inštitúcií) bez ohľadu na ich rodinný či sociálny status.

V oblasti náhradnej starostlivosti je vo väčšine krajín EÚ aplikovaný špecifický 10-bodový program deinštitucionalizácie. Tento program, vzhľadom na jeho akceptovanie prakticky všetkými európskymi krajinami, tvorí základné východisko predkladaných koncepčných zámerov. Uvedené zásady tvoria východisko pre stanovenie úloh v oblasti procesu deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti. Pre plánovanie vzdelávania zamestnancov/kýň zariadení SPOD a SK je dôležitý bod 8:

- *„**príprava a preškolenie personálu** – v dlhodobom horizonte niektorí doterajší zamestnanci ústavu môžu s úspechom prejsť výberom a preškolením a stať sa „pestúnmi“ detí, o ktoré sa doteraz starali v zariadení. Proces výberu musí mať jasné pravidlá a musí byť transparentný. Pretože nové služby majú byť pre rodiny dosiahnuteľné, musí sa počítať s tým, že doterajší zamestnanci zariadenia budú pracovať inde, dochádzať za prácou, prípadne budú musieť zvažovať zmenu bydliska. Komunikovať je potrebné so všetkými zamestnancami, obzvlášť intenzívne s tými, ktorí sa transformáciou cítia byť ohrození. Tým zamestnancom, ktorí už ďalej nemôžu alebo nechcú s deťmi pracovať, je potrebné pomáhať pri hľadaní novej práce.“*

Konkrétnym plánovacím dokumentom na naplnenie Stratégie deinštitucionalizácie sociálnych služieb a náhradnej starostlivosti v Slovenskej republike v časti náhradnej starostlivosti je Koncepcia zabezpečovania výkonu súdnych rozhodnutí v detských domovoch na r. 2012 – 2015 s výhľadom do r. 2020 - Plán transformácie a deinštitucionalizácie náhradnej starostlivosti. Predstavuje základný koncepčný a plánovací dokument Ústredia práce, sociálnych vecí a rodiny, v ktorom sú rozpracované strategické rozvojové zámery Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny Slovenskej republiky v oblasti sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, osobitne v oblasti náhradnej starostlivosti.

Právnym základom Koncepcie DI náhradnej starostlivosti sú zákony č. 36/2005 Z. z. o rodine a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a zákon č. 305/2005 Z. z. Koncepcia DI náhradnej starostlivosti v plnej miere rešpektuje základné princípy, na ktorých je táto právna úprava postavená:

- Zásada prednosti prirodzeného rodinného prostredia – zotrvanie detí v prirodzenom rodinnom prostredí a návrat detí do prirodzeného rodinného prostredia v prípade ich vyňatia je absolútnou prioritou.
- Zásada prednosti umiestňovania detí, ktoré nemôžu vyrastať vo svojom prirodzenom rodinnom prostredí do náhradného rodinného prostredia s prednosťou blízkych príbuzných pred starostlivosťou v zariadeniach na výkon rozhodnutia súdu.
- Zásada prednosti umiestňovania detí umiestnených v detských domovoch do profesionálnych rodín pred inými organizačnými zložkami detských domovov.
- Zásada prednosti vykonávania súdneho rozhodnutia v skupinách zriadených v samostatných domoch alebo bytoch ak nie je možné umiestniť dieťa v profesionálnej rodine.
- Zásada prednosti umiestňovania detí do detských domovov zriadených ako domovy detí pred detskými domovmi zriadenými ako centrá detí.
- Zásada zachovávanie súrodeneckých vzťahov a nerozdeľovania súrodeneckých skupín.
- Zásada umiestňovania detí, o ktoré sa nemôžu starať rodičia z rôznych dôvodov čo najbližšie k ich prirodzenému rodinnému prostrediu.
- Zásada integrácie detí, ktoré si vyžadujú osobitnú, resp. zvýšenú starostlivosť z dôvodu zdravotného stavu, porúch správania, drogovej závislosti, týrania, či zneužívania.

Základným cieľom predkladanej koncepcie je deinštitucionalizácia náhradnej starostlivosti:

- predchádzaním umiestňovania detí v zariadeniach na výkon rozhodnutia súdu,
- znižovaním počtu detí v ústavnej/inštitucionálnej starostlivosti,
- zabezpečením výkonu súdneho rozhodnutia v profesionálnych rodinách a v malých zariadeniach na komunitnej úrovni,
- predchádzaním opakovaniu zlyhávania rodín po návrate detí zo zariadení na výkon rozhodnutia súdu.

Ciele sú rozpracované do úloh, vzdelávanie zamestnancov/kýň konkrétne v bode:

Vzdelávanie zamestnancov/kýň detských domovov a supervízia

V záujme skvalitnenia obsahu práce a vnútorných procesov v detskom domove je nevyhnutné vytvoriť podmienky pre systematické vzdelávanie zamestnancov/kýň a prehĺbovanie ich odbornosti a kvalifikovanosti – či už interné vzdelávacie podujatia (pre všetkých zamestnancov/kýň – vrátane profesionálnych rodičov), resp. externé (vrátane dlhodobých terapeutických výcvikov) a pripraviť a realizovať vzdelávacie moduly zamerané na špecifické vedomosti a zručnosti v oblasti podpory

práce s pôvodnými rodinami a žiadateľmi o NRS, ale i napr. v oblasti manažmentu osobných financií, sexuálnej výchovy a prípravy k zodpovednému rodičovstvu a pod. Z hľadiska aktuálnych potrieb je potrebné zvýšiť vedomosti a zručnosti zamestnancov/kýň DeD (vrátane profesionálnych rodičov) v oblasti multikulturálneho prístupu k starostlivosti o deti. Uvedené vzdelávacie moduly budú zakomponované do Národného projektu Ústredia PSVaR SR „Podpora deinštitucionalizácie SPOD a SK a poskytovania starostlivosti v detských domovoch“ (ďalej NP DJ)“

Vzdelávací program vychádza z týchto dokumentov, ich obsah je súčasťou vzdelávania pre lepšie pochopenie kontextu procesu sociálnej inklúzie a deinštitucionalizácie.

1.3. Legislatívny rámec starostlivosti o klientov/klientky v zariadeniach SPOD a SK

Sociálnoprávna ochrana detí a sociálna kuratela.

Sociálnoprávna ochrana detí je súbor opatrení na zabezpečenie

- ochrany dieťaťa, ktorá je nevyhnutná pre jeho blaho a ktorá rešpektuje jeho najlepší záujem podľa medzinárodného dohovoru,
- výchovy a všestranného vývinu dieťaťa v jeho prirodzenom rodinnom prostredí,
- náhradného prostredia dieťaťu, ktoré nemôže byť vychovávané vo vlastnej rodine.

Sociálna kuratela je súbor opatrení na odstránenie, zmiernenie a zamedzenie prehľbovania alebo opakovania porúch psychického vývinu, fyzického vývinu a sociálneho vývinu dieťaťa a plnoletej fyzickej osoby a poskytovanie pomoci v závislosti od závažnosti poruchy a situácie, v ktorej sa nachádza dieťa alebo plnoletá fyzická osoba.

Výchovné opatrenia

Ak je to potrebné **v záujme dieťaťa**, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately rozhodne o uložení výchovného opatrenia ustanoveného zákonom č. 36/2005 Z. z. o rodine alebo o uložení týchto **výchovných opatrení**:

Zaistenie bezpečného prostredia pre maloleté dieťa – ochrana dieťaťa

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, ktorý vykonáva **funkciu kolízneho opatrovníka dieťaťa**, poskytuje dieťaťu, jeho rodičom alebo osobe, ktorá sa osobne stará o dieťa, sociálne poradenstvo a pomoc na odstránenie alebo zmiernenie dôsledkov rozporu záujmov medzi

rodičmi dieťaťa alebo osobou, ktorá sa osobne stará o dieťa, a dieťaťom alebo medzi deťmi navzájom, najmä využitím vhodných opatrení podľa tohto zákona.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately pri výkone funkcie kolízneho opatrovníka dieťaťa **zisťuje** rodinné **pomery**, bytové pomery a sociálne pomery dieťaťa na účely rozhodnutia súdu. Na základe týchto zistení orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately **podáva súdu návrh** na úpravu výkonu rodičovských práv a povinností, najmä navrhuje, komu má súd zveriť dieťa do starostlivosti a ako má každý z rodičov prispievať na jeho výživu.

Ak sa **ocitne dieťa bez akejkoľvek starostlivosti** alebo ak je jeho život, zdravie alebo priaznivý psychický vývin, fyzický vývin a sociálny vývin vážne ohrozený alebo narušený, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, v ktorého obvode sa dieťa nachádza, je povinný **bezodkladne podať súdu návrh na vydanie predbežného opatrenia**, zabezpečiť uspokojenie základných životných potrieb dieťaťa a jeho **prijatie do detského domova**; orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately je povinný zabezpečiť prijatie dieťaťa do detského domova aj vtedy, ak nepodal súdu návrh na vydanie predbežného opatrenia a súd ho o to požiada.

Ak **súd rozhodol o nariadení** ústavnej starostlivosti, predbežného opatrenia alebo o uložení ochrannej výchovy alebo výchovného opatrenia, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zabezpečuje v spolupráci s rodičmi dieťaťa alebo osobou, ktorá sa osobne stará o dieťa, a zariadením, v ktorom sa vykonáva ústavná starostlivosť, ochranná výchova, predbežné opatrenie alebo výchovné opatrenie, určeným v rozhodnutí súdu, umiestnenie dieťaťa do tohto zariadenia.

Pred umiestnením dieťaťa do zariadenia na výkon rozhodnutia súdu poskytuje orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately **pomoc na uľahčenie a zvládnutie jeho odchodu z rodiny**. Dieťaťu sa poskytujú spôsobom primeraným jeho veku a rozumovej vyspelosti najmä

- informácie o zariadení na výkon rozhodnutia súdu, do ktorého má byť umiestnené,
- možnosti vziať si so sebou osobné veci,
- jeho právach a povinnostiach v zariadení na výkon rozhodnutia súdu a
- možnostiach udržiavania pravidelného osobného styku a písomného styku s rodičom, zákonným zástupcom, inou blízkou osobou a s orgánom sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately.

Orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately môže podať súdu návrh na **umiestnenie súrodencov do rôznych zariadení** na výkon rozhodnutia súdu, ak to **vyžaduje zdravotný stav dieťaťa** na základe posudku lekára so špecializáciou v príslušnom špecializačnom odbore, psychológa alebo posudku o zdravotnom postihnutí. Ak sú súrodenci umiestnení v rôznych

zariadeniach na výkon rozhodnutia súdu alebo ak sa súrodenec alebo súrodenci dieťaťa umiestneného v zariadení na výkon rozhodnutia súdu nachádzajú v prirodzenom rodinnom prostredí alebo náhradnom rodinnom prostredí, orgán sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately vykonáva **opatrenia na udržiavanie a rozvíjanie súrodeneckých väzieb**.

Právomoci súdu v oblasti sociálno-právnej ochrany detí.

Hlavnou zásadou sociálnoprávnej ochrany detí je **ochrana práv detí**. Podľa Dohovoru o právach dieťaťa spadá ochrana práv detí do pôsobnosti rôznych štátnych či samosprávnych orgánov a musí byť súčasťou každej činnosti verejných a neštátnych orgánov. **Starostlivosť súdu o maloletých** je upravená osobitnými predpismi, pričom osobitná pozornosť je venovaná, samozrejme popri ochrane materiálnych práv detí, aj **procesným právam detí**. Je tomu venovaná špeciálna pozornosť. Napr. v záujme riadneho zistenia skutkového stavu v konaniach, v ktorých je účastníkom maloleté dieťa (najmä konania týkajúce sa starostlivosti o maloleté deti), bolo s účinnosťou od 1. 9. 2003 zavedené (v z. č. 99/1963 Zb. občiansky súdny poriadok v znení neskorších predpisov) ustanovenie, ktoré **ukladá súdu prihladiť na názor maloletého dieťaťa**, ktoré je schopné s ohľadom na svoj vek a rozumovú vyspelosť vyjadriť samostatne svoj názor. Vo všetkých konaniach **súd rozhoduje s ohľadom na záujem maloletého dieťaťa**, a to najmä na jeho citové väzby a vývinové potreby

Ochranná funkcia sociálneho systému.

Miestna samospráva a štátna správa majú účinne spolupracovať pri pomoci a podpore rodín a zabezpečení naplnenia potrieb detí, či už cez štátne alebo mimovládne organizácie, ktoré vykonávajú tieto mandáty:

- Deti sú chránené pred rizikom a ubližovaním
- Deti sú napájané na stále vzťahy, ktoré smerujú k tomu, aby sa stali celoživotnými

Deti sú chránené pred nebezpečenstvom a ubližovaním prostredníctvom sociálno-právnej ochrany, ktorej oddelenia na príslušných UPSVAR ponúkajú rodinám podporu pri zaistení bezpečia a duševného zdravia dieťaťa.

ÚPSVAR je takisto zodpovedný zabezpečiť, aby bolo dieťa napojené na dlhodobé, trvalé vzťahy, ktoré majú predpoklad byť celoživotnými. Túto úlohu úrad naplňuje skúmaním všetkých

možností, aby dieťa mohlo zostať so svojou rodinou, pokiaľ je to len možné, pokiaľ takéto riešenie nie je možné, má povinnosť napojiť dieťa na inú rodinu.

Niekedy dochádza k napätiu medzi úlohou úradu chrániť dieťa a jeho povinnosťou zabezpečiť mu celoživotné vzťahy. Ale oboje je kľúčové. Ak sa zameriame len na jednu úlohu, a zanedbáme druhú, neurobili sme všetko v najlepšom záujme dieťaťa. Tieto dve úlohy nie sú v konflikte. Obe naplňajú potreby dieťaťa.

Náhradná starostlivosť.

- Čo je to pestúnska starostlivosť?
- Čo je to profesionálna starostlivosť
- Čo je náhradná osobná starostlivosť
- Čo je to osvojenie?

Prečo potrebujú deti a rodiny sociálnu starostlivosť?

- Často sú to tragédie ako alkoholizmus, drogová závislosť, HIV/AIDS, zdravotné dôvody, týranie, sexuálne zneužívanie, zanedbávanie, emocionálne ubližovanie. (Chudoba alebo strata domova by nemali byť príčinou na oddelenie dieťaťa od jeho rodiny.)
- Niektorí rodičia usúdia, že nie sú ochotní alebo schopní starať sa o svoje deti, a rozhodnú sa vzdať svojich rodičovských práv.

Ako sa môžu deti a rodiny dostať do systému sociálnej starostlivosti?

- Deti a ich rodiny sa zvyčajne do pozornosti oddelení sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately dostávajú cez podnety (aj anonymné) o zanedbávaní a zneužívaní dieťaťa. Najčastejšie podnety podávajú učitelia (škola), susedia, lekári, členovia širšej rodiny alebo aj samotná rodina (napr. pri výchovných ťažkostiach). Každý je povinný upozorniť orgán (oddelenie) sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately na porušovanie práv dieťaťa
- Dieťa má právo aj bez vedomia rodičov požiadať o pomoc pri ochrane svojich práv oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately, iný príslušný štátny orgán, zariadenie, obec, vyšší územný celok, akreditovaný subjekt, školu, školské zariadenie alebo poskytovateľa zdravotnej starostlivosti.

Prečo deti potrebujú služby náhradnej starostlivosti?

- Oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately poskytujú služby rodine s cieľom posilniť jej fungovanie. Zvlášť dôležitá je pomoc rodinám v kríze. Táto pomoc má za cieľ pomôcť rodine zvládnuť krízovú situáciu a upraviť svoje pomery tak, aby nebol ohrozený zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin maloletých detí v čase, keď starostlivosť o deti zabezpečuje samotná rodina (keď je dieťa ešte doma).
- Sú však prípady, keď oddelenie sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately zistí, že je pre dieťa (aj napriek ich pomoci) ohrozujúce zostať doma v starostlivosti rodičov.
- V naliehavých prípadoch môže súd na návrh oddelenia sociálnoprávnej ochrany a sociálnej kurately rozhodnúť predbežným opatrením o vyňatí maloletého dieťaťa z rodiny a umiestnení do niektorej z foriem náhradnej starostlivosti (náhradná osobná starostlivosť, pestúnska starostlivosť alebo detský domov – ak je to možné, tak profesionálna rodina, prípadne krízové stredisko)
- Deti teda potrebujú služby náhradnej starostlivosti, ak situácia v rodine ohrozuje ich zdravý fyzický, psychický a sociálny vývin, ak rodičia nemôžu, nevedia alebo nechcú zabezpečiť plnohodnotnú starostlivosť o ne. V týchto situáciách systém náhradnej starostlivosti chráni a zabezpečuje práva a potreby detí.
- Pre návrat dieťaťa do biologickej rodiny je nevyhnutné zo strany rodiny upraviť svoje pomery a odstrániť príčiny, pre ktoré bolo dieťa z rodiny vyňaté. Štátne orgány a akreditované subjekty majú v tom byť rodine nápomocné. O zrušení náhradnej starostlivosti na návrh rodičov alebo oddelenia sociálnoprávnej ochrany detí a sociálnej kurately opäť rozhoduje súd.

Relevantné zákonné predpisy upravujúce náhradnú rodinnú starostlivosť a osvojenie.

Vybrané činnosti sociálnoprávnej ochrany sú poskytované v zmysle nasledovných zákonných predpisov:

- Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov vznp.
- Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine
- Zákon č. 452/2005 Z.z. o náhradnom výživnom v znení neskorších predpisov
- Zákon č. 627/2005 Z.z. o príspevkoch na podporu náhradnej starostlivosti o dieťa v znení neskorších predpisov

- Zákon č. 601/2003 Z.z. o životnom minime a o zmene a doplnení niektorých zákonov
- Vyhláška 643/2008 Z.z. ktorou sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 305/2005 Z. z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov

S činnosťou súdov v oblasti starostlivosti o maloletých súvisia tieto právne normy a predpisy:

- Zákon č. 36/2005 Z.z. o rodine
- Trestný zákon a trestný poriadok
- Občiansky súdny poriadok
- Zákon č. 305/2005 Z.z. o sociálnoprávnej ochrane detí a o sociálnej kuratele a o zmene a doplnení niektorých zákonov

1.4. Rezidenciálna starostlivosť a sociálna práca v zariadeniach SPOD a SK

Východiská rezidenciálnej starostlivosti pre klientov a klientky SPOD a SK.

Rezidenciálna starostlivosť vychádza z poznania mechanizmov fungovania samotnej organizácie (sociológia organizácie, sociálna psychológia), personalistických koncepcií (teórie organizačného správania, riadenia, psychológie práce) a disciplín (poradenstvo, metódy a formy pomáhajúcich profesií), ktoré definujú prístup ku klientovi/klientke (Labáth, 2004). Pojem „rezidencia“ nie je v našej kultúre bežný, vo svete sa tento pojem používa (residencial care, residential treatment, residencial social work). V našej súvislosti sa častejšie používa pojem „ústavná starostlivosť“, ktorý je spájaný s ústavnou výchovou. Pojem ústav však nevyjadruje podstatu rezidenciálnej starostlivosti a tou je kratší alebo dlhší celodenný pobyt jedinca v jednom fyzickom a sociálnom prostredí. Ak hovoríme o starostlivosti, myslíme tým nielen špeciálno-pedagogické aktivity či terapie, ale aj prevádzkové otázky. Efektivitu rezidenciálnej starostlivosti ovplyvňujú faktory ako sú postoje klienta/klientky v inštitúcii, dĺžka pobytu, vzťahy medzi pracovníkmi, štýl vedenia organizácie, organizačná kultúra, klíma a atmosféra a schopnosť využiť potenciál inštitucionálneho pobytu v prospech klienta/klientky. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť etiku práce s klientom/klientkou a dodržiavanie a rešpektovanie ľudských práv.

Umiestnenie klienta/klientky do rezidenciálnej starostlivosti prináša rôzne riziká. Pri kontraindikáciách zvažujeme hľadisko sociálne, psychologické, diagnostické a vedľajšie účinky –

hospitalizmus, (Lagmeier, Matejček, 1974) negatívne učenie, psychická závislosť, značkovanie (Ondrejko, 1997), asociálne rituály (Říčan 1995, Kollář 2001). Pobyt v zariadení môže byť tiež kontraproduktívny – dosiahneme opačný efekt, premiestnenie cieľa (Keller 2001, inštitúcia má iba proklamatívnu hodnotu, v skutočnosti plní iný účel).

Etický kódex.

Jedným z najčastejších spôsobov uplatňovania a zavádzania etiky do organizačnej kultúry je vytvorenie **etického kódexu**. Etický kódex je súhrn morálnych požiadaviek a pravidiel, ktoré majú podobu noriem, princípov a ideálov, podľa ktorých by sa mal pracovník organizácie správať ako aj celá organizácia vo vzťahu k externému a internému prostrediu, je vyjadrením hodnôt organizácie, je prístupný okrem zamestnancov/kýň aj klientom, verejnosti, médiám, poskytuje návod pre etické rozhodovanie sa zamestnancom, je živým dokumentom. Etický kódex vychádza z potrieb organizácie. Medzi základné kritériá pri tvorbe etického kódexu patrí jedinečnosť, jasnosť, zrozumiteľnosť, jednoznačnosť, realistickosť. Súčasťou vzdelávacieho programu je tvorba a implementácia etického kódexu.

Rezidenčná starostlivosť a sociálna práca.

Sociálna práca je vednou disciplínou a profesiou, ktorej cieľom je zvyšovanie kvality života sociálnych klientov/klientok. Sociálnymi klientmi/klientkami sú jednotlivci, ale aj rodiny, skupiny, komunity a inštitúcie. V súčasnej sociálnej práci sa zdôrazňuje, že najväčším odborníkom na svoj život je samotný klient/klientka, sociálny pracovník/čka by mal/a byť odborníkom/čkou na metódy sociálnej práce, ktorých teoretická a praktická znalosť patrí k jeho/jej kľúčovým kompetenciám.

Existuje viacero definícií sociálnej práce. Matoušek (2008) ju definuje ako spoločenskovednú disciplínu i oblasť praktickej činnosti, ktorej cieľom je odhaľovanie, vysvetľovanie, zmierňovanie a riešenie sociálnych problémov. V júli 2014 bola počas medzinárodnej konferencie sociálnej práce v Melbourn v Austrálii schválená medzinárodná definícia: „Profesia sociálnej práce presadzuje sociálnu zmenu, riešenie problémov v ľudských vzťahoch, ako aj zmocnenie a oslobodenie ľudí na zlepšenie ich prosperity. Využívajúc teórie ľudského správania a sociálnych systémov, zasahuje sociálna práca v oblastiach, v ktorých dochádza k interakcii ľudí s ich prostredím. Princípy ľudských práv a sociálnej spravodlivosti sú pre sociálnu prácu zásadnými“. (zdroj <http://www.prohuman.sk/socialna-praca/medzinarodny-den-socialnej-prace-a-globalna-agenda>).

Pojem **sociálny klient/klientka** je používaný v súvislosti s osobou, ktorá prichádza alebo už je v starostlivosti sociálneho pracovníka/čky. Klient/klientka sa stáva nielen objektom ale aj subjektom sociálnej práce a to najmä z dôvodu jeho vlastnej mobilizácie a motivácie podieľať sa na riešení svojej situácie. Schavel (2004) rozdeľuje klientov/klientky sociálnej práce z hľadiska ich primárnych symptómov a syndrómov.

Ďalšiu typológiu klientov/klientok môžeme odvodiť na základe aktivity klienta/klientky, na základe veku klienta/klientky, na základe správania sa klienta/klientky, či na základe problémovej situácie klienta/klientky. Klientov/klientky môžeme deliť aj na základe osobnostných charakteristík, podľa ktorých sa klient/klientka správa neštandardne, čo vyžaduje od pomáhajúceho/cej použiť špecifické prístupy – agresívny, manipulatívny, nedobrovoľný, depresívny, mlčanlivý klient/klientka.

Matoušek (2003) delí metódy sociálnej práce na prípadovú sociálnu prácu, skupinovú sociálnu prácu a komunitnú sociálnu prácu.

Metódy sociálnej práce s jednotlivcom sú rozdelené do niekoľkých etáp – etapa oboznámenia sa s prípadom, sociálna diagnostika. Ďalšou etapou je sociálna intervencia. Každá etapa má svoj vlastný, špecifický cieľ.

Z metód sociálnej práce zdôrazňujeme v súvislosti s VP **sociálne poradenstvo, sociálnu diagnostiku**. Sociálne poradenstvo vychádza zo základnej premisy, že človek je sociálna bytosť a jeho sociálna skúsenosť zohráva dôležitú úlohu pri formovaní a rozvoji jeho osobnosti a väčšina problémov má sociálne korene, odohráva sa v interakcii s inými ľuďmi. Sociálne poradenstvo pomáha klientovi, aby bol pripravený zapojiť sa do procesu rozhodovania a aby si zachoval zodpovednú kontrolu nad svojim životom a bol oporou pre svojich blízkych. V sociálnom poradenstve sa primárne využívajú sociálne vzťahy klienta, ktorý je súčasťou sociálnych systémov – rodina, škola, pracovná oblasť, spoločenské organizácie a iné. Oblasť využitia sociálneho poradenstva sú:

- Problémy s kompetenciami v sociálnych vzťahoch
- Deficity v sociálnych zručnostiach
- Problémy vo vzťahu k formálnym inštitúciám a organizáciám
- Ťažkosti pri zvládaní sociálnych tranzícií (opustenie pôvodnej rodiny, strata zamestnania, dlhodobé ochorenia)
- Interpersonálne konflikty v rôznych sociálnych vzťahoch
- Reaktívny emočný distres (strata niečoho, niekoho)
- Sociálne insuficiencie (chýbajúci domov, chýbajúce peniaze...)

- Problémy sociálnej adaptácie
- Zmena životného scenára a štýlu

Pedagogickí pracovníci/čky v zariadeniach majú mať základné vedomosti o výstupoch sociálnej diagnostiky aby komplexne porozumeli tvorbe individuálneho plánu rozvoja osobnosti dieťaťa a aby boli schopní partnersky na jeho tvorbe participovať.

V odbornej literatúre sa stretávame s pojmom *rezidenciálna sociálna práca* - ide o realizáciu sociálnej práce v podmienkach rezidenciálnej starostlivosti, ktorú vykonávajú nielen sociálni pracovníci ale aj odborný tím. Sociálny pracovník je odborníkom aj na prácu s organizáciou ako sociálnym systémom. Rezidenciálna sociálna práca znamená tiež prácu s dynamikou organizácie a s klientom v nej. Práca v rezidenciálnej starostlivosti obsahuje sociálnu prácu s jednotlivcom, skupinovú sociálnu prácu, prácu s rodinou extramurálnym prostredím. Medzi metódy rezidenciálnej starostlivosti uvádzame režim, program, tradície, hodnotiace systémy, individuálnu prácu, skupinovú prácu, prácu s rodinou a sociálnou sieťou klienta. Ďalej kontrakty, projekty a extramurálne aktivity. Terapia prostredím je metóda sociálnej práce, ktorá využíva hmotné a sociálne prostredie na ovplyvňovanie klientov. Ak sa vytvorí v rezidencii terapeutické prostredie vzniknú podmienky k rozvoju, korekcii, liečbe (podľa funkcie rezidencie). Terapeutické prostredie znamená dôveru medzi pracovníkmi a klientmi, zdravé sociálne vzťahy, aktívny podiel klientov na procese zmeny, dvojsmernú komunikáciu medzi pracovníkmi a klientmi, zvýšená rovnoprávnosť pri spolurozhodovaní, sociálne učenie. Terapia prostredím súvisí s tvorbou pozitívnej rovesníckej kultúry (spôsob fungovania klientov zariadenia). Pozitívnu rovesnícku kultúru možno cielene iniciovať a podporovať len v rámci pozitívnej organizačnej kultúry. Genderová socializácia má v inštitúcii detského domova rôzne prejavy. Na jednej strane majú všetky deti rovnaké práva a povinnosti, čo prispieva k zmenšovaniu ich vzájomnej rozdielnosti a prípadnej diskriminácii v oblasti domácich prác alebo udeľovania výhod, no taktiež i k znižovaniu individuality v prospech formálnych cieľov inštitúcie. Na druhej strane môžeme pozorovať genderové rozdiely v prejavoch podriadenosti, v štruktúre a prejavoch rovesníckych skupín a výbere hier a aktivít.

V kontexte sociálnej starostlivosti sa nachádza na predposlednom mieste - primárna prevencia, terénna sociálna práca, ambulantná sociálna práca, semirezidenciálna sociálna práca, rezidenciálna sociálna práca, postrezidenciálna sociálna práca.

Typológia rezidenčných zariadení.

Rezidenčné inštitúcie majú svoje poslanie, ciele, formu. Najčastejšie plnia dve základné úlohy: poskytujú pomoc, útočisko, podporu, liečbu jednotlivcovi alebo rodine a chránia spoločnosť pred jedincami, ktorí narúšajú jej riadne fungovanie (nebezpeční jedinci alebo skupiny). Matoušek (1995) považuje za hlavné funkcie rezidenčnej inštitúcie: 1. podporu a starostlivosť, 2. liečbu, výchovu, resocializáciu, 3. Obmedzenie, vylúčenie a represiu, ochranu spoločnosti.

Zariadenia pre deti a mládež môžeme podľa Yitzaka Kashtiho (in Sekera 2001, s. 4) rozdeliť na zariadenia ako úkryt, zariadenia pre sociálne potreby, ubytovacie zariadenia, cvičné inštitúcie, liečebné a výchovné zariadenia. Funkcia zariadení pre sociálne potreby je zabezpečiť podporu, základné potreby a starostlivosť o klientov/ky (jedlo, oblečenie, ubytovanie, ochranu ap.), ktorá sa im z nejakých dôvodov v bežnej sociálnej komunite (zvlášť v rodine) nedostáva. Bez tejto starostlivosti by sa kvalita života týchto ľudí stala neprimerane nízkou. Vychovávateľia tu reprezentujú systém hodnôt a noriem širokej spoločnosti, ktoré funkcionálnou či intencionálnou cestou predkladajú svojim zverencom (pozn. autoriek: Kultúrnou normou je i rod, pojem, ktorý odkazuje na sociálne a kultúrne rozdiely a vzťahy medzi mužmi a ženami, ktoré sú spoločnosťou podmienené, kultúrne konštruované). Umiestnenie detí primárne neslúži ako nástroj reedukácie a resocializácie. V našich podmienkach (českých a slovenských) sú to detské domovy.

V otvorených rezidenčných (patria sem aj zariadenia SPOD a SK) sa podľa Labátha (2004) častejšie aplikujú humanistickejšie modely starostlivosti. Charakterizuje ich prítomnosť vízie, stimulácia klientovej motivácie (pozn. autoriek aj motivácia pracovníkov/čok), práca so zodpovednosťou klienta, silný dôraz na pozitívnu atmosféru v rezidencii, kontakt s klientom je rozhodujúci, prístup ku klientovi je diferencovaný a individualizovaný, klient sa podieľa na tvorbe terapeutického, poradenského, resocializačného programu (pozn. autoriek aj výchovného procesu).

Zoznam literatúry:

GABURA, J. *Sociálne poradenstvo*. Bratislava: Občianske združenie sociálna práca, 2005. ISBN 80-89285-10-X

KELLER, J. *Sociologie byrokracie a organizace*. Praha: SLON, 2001

KOLLÁŘ, M. *Bolest šikanovaní*. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-513-X

LABÁTH, V. *Rezidenčná starostlivosť*. Bratislava: Občianske združenie sociálna práca, 2004. ISBN 80-89185-03-7

LANGMEIR, J., MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. Praha: Avicenum, 1974

MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. Praha: SLON, 1995. ISBN 80-85850-08-7

MATOUŠEK, O. a kol. *Sociální práce v praxi*. Praha: Portál, 2005. ISBN 80-7367-002-X

NOVOTNÁ, V. – SCHIMMERLINGOVÁ, V. *Sociální práce, její vývoj a metodické postupy*. 1.vyd. Praha: Univerzita Karlova Praha, 1992. ISBN 80-7066-483-5

ONDREJKOVIČ, P. *Sociológia mládeže ako východisková kategória sociológie výchovy a sociológie mládeže*. Bratislava: VEDA, 1997. ISBN 80-224-0476-4

ŘÍČAN, P. *Agresivita a šikana medzi dětmi*. Praha: Portál, 1995. ISBN 80-7178-049-9

SEKERA, J. *Mikrořízení a interpersonální vztahy v organizacích ústavní výchovy*. Ostrava: Ostravská univerzita, Pedagogická fakulta, 2001. ISBN 80-7042-187-8

STRIEŽENEC, Š. *Teória a metodológia sociálnej práce*. 1.vyd. Trnava: Tripsoft, 2006. ISBN 80-969390-4-1

<http://www.prohuman.sk/socialna-praca/medzinarodny-den-socialnej-prace-a-globalna-agenda>

2. Rozvoj sociálno – psychologických spôsobilostí

2.1. Sebapoznávanie a sebareflexia s dôrazom na reflexiu profesijnej role

V pomáhajúcich profesiách je sebareflexia jednou z najdôležitejších sociálno-psychologických spôsobilostí. Aby mohol byť profesionál/ka v tejto oblasti skutočne nápomocný/á svojmu klientovi/klientke, musí dôsledne oddeľovať svoje prežívanie od prežívania klienta/klientky. V interakcii s klientom/klientkou musí byť jasné kto komu pomáha. V okamihu keď sa profesionál/ka sústreďí na svoj problém, s ktorým často nevedome stotožní klientov/klientkin problém, nastáva situácia, v ktorej si profesionál/ka rieši svoj problém prostredníctvom klienta/klientky. Takéto správanie hraničí so zneužitím klienta/klientky. Rozhodne nepomáha identifikovať potreby klienta/klientky a naplňovať ich.

Oddeliť svoje prežívanie a problémy od klientových/klientkiných umožňuje profesionálom iba poznanie seba samých, svojej histórie, nevyriešených tráum apod.

Okrem toho je potrebné aby poznali svoje copingové stratégie – stratégie zvládania stresových situácií. Fedáková (<http://www.saske.sk/cas/archiv/3-2002/fedakova-st.html>) uvádza:

„V bežnom živote možno pozorovať, ako ľudia riešia rozličné situácie rôznymi spôsobmi. Rozdiel je v stratégii správania, ktorú preferujú. Jednou z množstva zvládacích stratégií sú kognitívne copingové štýly. Charakterizujú ich dva centrálné konštrukty:

1. attention - sústredenie pozornosti na zdroj stresu a

2. avoidance - vyhýbanie sa ohrozujúcim situáciám (Krohne podľa Bijttebier, Vertommen, Vander Steene, 2001).“

Poznanie vlastných copingových stratégií je dôležité pre vytváranie stratégií v interpersonálnych konfliktoch, v časovom a emocionálnom strese apod. Práca v zariadeniach SPOD a SK nesie so sebou množstvo vyhrotených stresových situácií, ktoré je potrebné riešiť pod tlakom.

Sebapoznávanie ako súčasť vzdelávania pedagogických pracovníkov/čok zariadení SPOD a SK bude realizované zážitkovou formou, pomocou hrových aktivít využívajúcich terapeutické prvky, zameraných na:

- náhľad na osobnú históriu,
- náhľad na spôsob fungovania vo vzťahu k sebe samému,
- náhľad na fungovanie vo vzťahu k svojmu okoliu,
- poznanie vlastných copingových stratégií.

Rovnako dôležitá je schopnosť sebareflexie, poznanie vlastných schopností, limitov. V kontakte so zranenými klientami/klientkami v zariadeniach SPOD a SK sú pedagogickí pracovníci vystavovaní manipulácii, agresivite, často sami reagujú emotívne. Musia sa naučiť pracovať s vlastnými emóciami, reflektovať svoje správanie, kriticky nahliadať na svoje chybné úkony a využívať ich na vlastný sebarozvoj.

V reflexii profesijnej role by si mali ujasniť:

- svoje motivácie, ktoré ich viedli k výberu profesie, motivácie, ktoré im pomáhajú zotrvať v súčasnom pracovnom zaradení,
- možné vnútorné konflikty medzi svojimi charakteristickými vlastnosťami, copingovými stratégiami a pod. a očakávaniami spojenými s výkonom profesie

- očakávania vlastné a očakávania nadriadených, klientov/klientok, verejnosti - ako spolu súvisia a či sú v súlade.

Pedagogickí pracovníci/čky sú aktérmi novej rodovej socializácie a výchovy, je potrebné, aby boli „rodovo poučení“ a od rodových stereotypov oslobodení odborníci a odborníčky.

Motívom vzdelávania v oblasti sebazpoznávania a sebareflexie je presvedčenie, že iba taký dospelý, ktorý je kongruentný môže byť plne nápomocný svojim klientom/klientkam.

2.2. Komunikačné zručnosti a asertivita, využitie v kontakte s klientmi/klientkami zariadení SPOD a SK

Jednou z najdôležitejších zručností odborníkov pomáhajúcich profesií je *efektívna komunikácia*, je ich centrálnym pracovným nástrojom. Pedagogickým pracovníkom v zariadeniach SPOD a SK efektívna komunikácia pomáha výraznou mierou využívať výchovné nástroje, porozumieť si s dieťaťom, jasne formulovať výchovné ciele, konštruktívne obhajovať svoj postoj pri tímových stretnutiach.

Gabura (2010) uvádza dve definície komunikácie autora Watzlawicka. Širšia definícia komunikácie považuje za komunikáciu všetko, čo sa odohráva v kontakte dvoch alebo viacerých ľudí prostredníctvom všetkých kanálov a foriem správ. Užšia Watzlawicková definícia komunikácie je technologickejšia, zameriava sa na prenos správ medzi dvoma alebo viacerými ľuďmi, za komunikáciu považuje výmenu informácií medzi vysielateľom a prijímateľom, za proces vysielania a prijímania správ.

V rámci ľudskej spoločnosti nemôžeme inak komunikovať ako sociálne. *Sociálnu komunikáciu* môžeme charakterizovať ako odovzdávanie a prijímanie informácií v sociálnom správaní a v sociálnych vzťahoch. Sociálna komunikácia sa spája s pojmom sociálna interakcia. *Sociálna interakcia* býva odborníkmi chápaná ako pojem širší, všeobecnejší, nadradenejší, pretože v sebe zahŕňa aj konatívne aktivity. Za pozitívne podoby sociálnej interakcie sú považované participácia, kooperácia, koordinácia, konsenzus. Za negatívne podoby sociálnej interakcie považujeme deštruktívny konflikt, diskrimináciu, násilie a pod. Sociálna komunikácia má rôzne funkcie – informatívnu, poznávaciu, inštruktívnu, vzdelávaciu, výchovnú, funkciu osobnej identity, socializačnú, presvedčovaciu, motivačnú, zábavnú, únikovú, ventilačnú, funkciu zdôverovania. Ďalšie funkcie uvádzame z hľadiska vzťahu k pomáhajúcim profesiám, funkcie komunikácie

v kontexte práce s klientom/tkou – zameranie komunikácie na analýzu problémov klienta, na anamnézu problému, na prácu so spätnou väzbou, na poradenské alebo terapeutické intervencie, na interkulturálne aspekty, na supervíziu prípadov alebo organizácie.

Za faktory ovplyvňujúce kvalitu komunikácie považujeme osobnosť komunikujúcich ľudí, kvalitu vnímania, typ prostredia, účasť iných ľudí, vonkajší vzhľad hovoriaceho i počúvajúceho, vzťah k adresátovi správy, vzájomný vzťah komunikujúcich, kultúrny kontext, motivácia ku komunikácii, normové regulátory komunikácie, aktuálna atmosféra. Komunikácia podľa Kollárika (2004) predpokladá určité kognitívne (sebapoznanie, sebauvedomenie, poznávanie iných, konštruktívny prístup, efektívne riadenie konfliktov, akceptácia), behaviorálne (rozprávanie, počúvanie, otvorené vyjadrovanie názorov, pocitov, empatia, práca s otázkami, zvládanie kritiky, asertivita, štruktúra komunikácie) a emocionálne (prejavovanie emócií, kontrola emócií, účinné využívanie emócií) zručnosti.

Vychádzajúc z Watzlawickove „technologickejšej“ definície, uvádzame základné zásady *efektívneho fungovania vysielateľa a prijímateľa*: konkrétnosť, jasnosť a zrozumiteľnosť. Dávkovanie informácií je ďalšou zásadou efektívnej komunikácie. Pri dlhšom rozprávaní je dôležité si všímať aj neverbálne prejavy prijímateľa. Konfúzia tém spôsobuje problémy pri riešení klientovej/klientkinej situácie. Primeranosť formy komunikácie je dôležitá najmä pri citlivých situáciách, kedy poskytujeme napr. negatívnu spätnú väzbu, kritiku, uplatnenie nároku, či požiadanie o láskavosť. Efektívnou formou je využívanie techník asertivity, verifikácia, kongruencia. (bližšie publikácie Carl D. Rogersa vydané aj v slovenčine).

Prvoradou zásadou efektívneho prijímania správ je počúvanie. Komplex faktorov, ktoré sa podieľajú na efektívnom prijímaní správ, nazývame aktívne počúvanie. Medzi predpoklady efektívneho aktívneho počúvania patria: napojenie, neprerušovaná pozornosť, akceptácia a empatia.

Literatúra:

GABURA, J. *Komunikácia pre pomáhajúce profesie*. Bratislava: Univerzita Komenského Bratislava, 2010. ISBN 978-80-223-2752-7

Jednou zo základných súčastí komunikácie je *spätná väzba*. Zároveň je najdôležitejším mechanizmom sebapoznávania. Pomocou spätnej väzby predchádzame nedorozumeniam v komunikácii. Spätná väzba nám dáva informáciu o tom, ako nás vnímajú druhí ľudia. Aby bola spätná väzba čo najefektívnejšia, je potrebné dodržiavať určité zásady prijímania a poskytovania

spätnej väzby. Ak poskytujeme spätnú väzbu, mala by byť konkrétna, teda mala by obsahovať konkrétne informácie. Pri poskytovaní spätnej väzby nehodnotíme, hovoríme partnerovi/partnerke, klientovi alebo klientke, ako vnímame jeho/jej správanie, ako sme sa pri tom cítili, ako to na nás pôsobilo a pod. Ďalšou zásadou je, že používame „JA“ formu. Dávame tým prijímateľovi najavo, že poskytnutá spätná väzba je mojím subjektívnym pohľadom. Spätnú väzbu formulujeme citlivo, s ohľadom na prijímateľa, tým mu poskytujeme priestor pre prijatie a akceptovanie spätnej väzby. Pri poskytovaní negatívnej spätnej väzby sa nesústredíme len na to negatívne, všímame si aj pozitívne aspekty. Používame tzv. sendvičovú techniku, v spätnej väzbe striedame pozitívne informácie s negatívnymi. Časovanosť spätnej väzby znamená poskytnúť ju čo najskôr po situácii, na ktorú reagujeme. Spätnú väzbu nevnučujeme, ponúkame. Poskytujeme len takú spätnú väzbu, ktorá môže prijímateľovi pomôcť, bude pre neho užitočná. Pri prijímaní spätnej väzby minimalizujeme intrúziu, počúvame, nerušíme poskytovateľa. Ak spätnej väzbe nerozumieme, požiadame poskytovateľa spätnej väzby o vysvetlenie, objasnenie (klarifikácie v spätnej väzbe). Minimalizácia obrán v spätnej väzbe znamená, že sa prijímateľ nebráni spätnej väzbe, nevysvetľuje, neospravedlňuje sa, nepresviedča o opaku. Ak prijímateľ príjme spätnú väzbu, nemusí s ňou súhlasiť, môže si vybrať len tie aspekty, ktoré považuje za užitočné a dôležité. Pri prijímaní spätnej väzby oddeľujeme jej obsah od našich emócií, ktoré v nás môže spätná väzba vyvolať.

Asertivita tvorí špecifickú formu komunikácie a správania sa a pomáha ľuďom smerovať komunikáciu a sociálne správanie smerom k väčšej efektívnosti. Jednou z najdôležitejších úloh je vedieť odlišiť agresívne, pasívne, manipulatívne a asertívne správanie.

Základom asertívneho správania (Smith, 1984) je rešpektovanie svojich potrieb a potrieb iných. Prejavuje sa jasnou, vecnou a konkrétnou komunikáciou, dodržiavaním práv iných ľudí, presadzovaním svojich nárokov, snahou o konsenzuálnu dohodu. Asertivita učí čeliť manipulácii, presadiť si oprávnené nároky, reagovať na kritiku, poskytovať kritiku prijateľným spôsobom, pokojne zvládať náročné situácie, vedieť požiadať o láskavosť, prijímať a poskytovať ocenenia, začať a viesť rozhovor. Asertivitu spájame s pojmom životná filozofia, ktorá je založená na úcte a rešpekte voči vlastnej osobe a iným ľuďom. Prístup k sebe a druhým môžeme zjednodušene vyjadriť vzorcom JA som O.K. TY si O.K. Asertívnej komunikácii a asertívnemu správaniu sa učíme prostredníctvom tzv. asertívnych techník.

Literatúra:

SMITH, M.J. *Ked' poviem nie, mám pocit viny*. Bratislava:MaPP,1984

BUDA, Béla: *Čo vieme o empatii?* Bratislava: Pravda, 1988. 075-014-88

CAPPONI, Věra, NOVÁK, Tomáš: *Asertivně do života*. Praha: Grada, 2004. ISBN 978-80-247-0989-5

PRAŠKO, Ján, PRAŠKOVÁ, Hana: *Asertivitou proti stresu*. Praha: Grada Publishing, 2007. ISBN 978-80-247-1697-8

ROSENBERG, Marschall, B.: *Nenásilná komunikace*. Praha: Portál, 2008. ISBN 978--80-7367-447-2.

URY, William. *Síla a moc pozitivního nesouhlasu*. Praha: Management Press, 2007. ISBN 978-80-7261-163-8

WATZLAWICK, PAUL. *Jak skutečná je skutečnost*. Hradec Králové: Konfrontace, 1998. ISBN 80-86088-00-6

2.3. Psychohygienu a prevencia syndrómu vyhorenia, supervízia

Tak ako sme už uviedli vyššie, pre pedagogických pracovníkov/čok v zariadeniach SPOD a SK je dôležitým pracovným nástrojom vzťah, musia sa naučiť ošetriť náročné emočné prejavy detí a pracovať s vlastnými emóciami. Pri nedodržiavaní psychohygienických pravidiel a bez pravidelnej supervízie sú vysoko rizikovou skupinou z hľadiska ohrozenia syndrómom vyhorenia.

Z definícií syndrómu vyhorenia uvádzame spoločné prvky rôznych definícií, ktoré zhrnul Maroon (2012) Vyhorenie je vnútorný duševný proces charakterizovaný určitými pocitmi, ako aj spôsobmi správania, motívami a očakávaniami. Má individuálny priebeh a spája sa s negatívnou skúsenosťou spojenou s citovým tlakom, nevôľou a narušeným fungovaním. Vede nielen k fyzickému, ale hlavne psychickému emocionálnemu vyčerpaniu, po ktorom nastupuje ľahostajnosť a nedostatok dôvery. So stupňovaním negatívnych pocitov sa prejavuje depersonalizácia voči klientovi. Pomáhajúci prejavuje negatívny postoj k sebe, k svojej práci, kde sa vyhýba zodpovednosti, stráca tvorivosť a nevie si poradiť s problémami, emocionálne napätie prenáša aj mimo pracovné prostredie do osobného života, pociťuje chronickú únavu, ktorá sa nedá prekonať len odpočinkom alebo dovolenkou. Vyhorenie však nie je choroba, ale rizikový faktor pre vznik iných chorôb. Vyhorenie je odrazom individualistickej, súťaživej a na výkon orientovanej spoločnosti.

Syndróm vyhorenia sprevádza celý rad príznakov, ktoré sú však veľmi všeobecné. Práve preto ho možno, hlavne v jeho začiatkovej fáze, len veľmi ťažko rozpoznať.

Stock (2010) uvádza tri základné príznaky vyhorenia:

1. vyčerpanie
2. odcudzenie
3. pokles výkonnosti

U pracovníkov/čok pomáhajúcich profesií je súbor príznakov syndrómu vyhorenia rovnaký ako v iných profesiách. Špecifické môžu byť príznaky, ktoré sa prejavujú v oblasti práce s klientmi. Ako uvádza Matoušek (2008, s. 246) „v správaní sa ku klientom je badateľný zväčšujúci sa odstup, dôraz na pravidlá a disciplínu, na formálnu stránku programu, na racionalitu, niekedy i vyslovene odmietavé alebo negatívne postoje“. Okrem spomenutých prejavov Gabura (2005) pridáva ďalšie ako stratu kreativity, tendenciu k nálepkovaniu klientov, čierno-bielemu videniu sveta, zanedbávanie vzdelávania a vyhýbanie sa supervízii.

Prehľadne uvádza príznaky vyhorenia v sociálnej práci Maroon (2012), podľa ktorého sociálny pracovník (pozn. autoriek a iný odborník pomáhajúcich profesií) trpiaci syndrómom vyhorenia prejavuje nasledovné správanie:

- stanovuje si skromnejšie ciele – sústreďí sa na pár klientov, s ktorými sa mu ľahšie pracuje, zatiaľ čo ostatných takmer ignoruje, má nízke očakávania a ak aj plánuje niečo nové, potom sú to jednoduché činnosti a bezvýznamné ciele,
- schováva sa za iných – keď sociálny pracovník nedosiahne už ani nenáročné ciele a zlyháva – dá to za vinu iným ľuďom alebo nevyhovujúcim podmienkam alebo samotnému „nevďačnému a nedisciplinovanému“ klientovi,
- je menej empatický ku klientom – ak ho zaskočia ťažkosti a komplikácie začne z toho obviňovať klienta, prestáva klientovi dôverovať a neraz sa objavuje až nepriateľstvo,
- snaží sa získať osobné výhody – ľudia v pomáhajúcich profesiách bývajú altruisti, ale neskôr sa viac sústreďujú na svoje potreby, prejavujú rôzne nespokojnosti a prácu začnú pokladať za nevďačnú,
- vzdá sa svojho povolania – celkom sa vzdá, má pocit nemožnosti čokoľvek ovplyvniť, zaoberá sa vlastnými problémami, do práce investuje málo energie a tak sa snaží vyhnúť emočným stratám.

V *prevencii syndrómu vyhorenia* je veľmi dôležité, aby človek poznal sám seba – svoje schopnosti, vlastnosti, potreby a motívy svojho konania a správania. Čo sú jeho silné a slabé stránky. Prevencia súvisí aj s „live managementom“ – riadením svojho života a životného štýlu. V balancovaní – hľadaní rovnováhy medzi rôznymi oblasťami vlastného života, stanovovaní priorít

a definovaní reálnych očakávaní a cieľov. Dôležitá je aj schopnosť aktívne odpočívať a mať svoje spôsoby. V neposlednom rade súvisí odolnosť voči syndrómu vyhorenia aj so sociálnou podporou a teda je dôležité vytvárať a budovať si sociálne vzťahy a svoju osobnú „sociálnu sieť“.

Dôležitá oblasť prevencie syndrómu vyhorenia je v rukách riadiacich pracovníkov/čok. Mali by dbať na primeranosť pracovného zaťaženia a realnosť cieľov, vytvárať reálne očakávania na prácu svojich pracovníkov/čok a poskytovať im spätnú väzbu, pričom je dôležitá pozitívna spätná väzba.

Veľmi účinným spôsobom spätnej väzby a inšpiráciou môže byť **supervízia**, ktorá zároveň podporuje profesijný, ale aj osobnostný rast profesionála. Sprostredkuje náhľad na riešené problémy, proces práce s klientom aj úskalia vzťahu s ním.

Je dôležité, aby pedagogickí pracovníci v zariadeniach SPOD a SK mali možnosť zúčastniť sa supervíznych stretnutí individuálnych, skupinových popriprade tandemových, tímových a supervízie organizácie. Poznali metódy, techniky a typy supervízie (konzultantská, riadiaca, tútorská, výcviková), prístupy a modely (cyklický, procesný, model 4X4X4, vývojové modely, model s využívaním prvkov balintovských skupín) , základné funkcie supervízie: administratívnu, vzdelávaciu a podpornú.

Literatúra:

GABURA, Ján. 2005. *Sociálne poradenstvo*. 1. vyd. Bratislava: Občianske združenie Sociálna práca, 2005. 222 s. ISBN 80-89185-10-X.

HAWKINS, P., SHOHET, R. 2004. *Supervízia v pomáhajúcich profesiách*. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-715-9.

KŘIVOHLAVÝ, J. 2012. *Horieť, ale nevyhoreť*. Bratislava: Karmelitánské nakladateľstvo, 2012. 214 s. ISBN 978-80-8135-003-0.

MATOUŠEK, Oldřich a kol. 2008. *Metody a řízení sociální práce*. 2. vyd. Praha: Portál, 2008. 384 s. ISBN 978-80-7367-502-8.

MAROON, I. 2012. *Syndrom vyhoření u sociálních pracovníků*. Praha: Portál, 2012. 151 s. ISBN 978-80-262-0180-9

OLÁH, Michal, SCHAVEL Milan, TOMKA, Milan. 2008. *Príručka pre skvalitnenie supervízie v detských domovoch*. Bratislava: Asociácia vzdelávateľov v sociálnej práci, 2008.

STOCK, Ch. 2010. *Syndrom vyhoření a jak jej zvládnout*. Praha: Grada, 2010. 113 s. ISBN 978-80-247-3553-5.

2.4.Práca s organizačnou kultúrou a so skupinovú dynamikou v zariadeniach SPOD a SK

Starostlivosť o klientov/klientky SPOD a SK sa realizuje v sociálnej organizácii. Sociálnu organizáciu môžeme definovať ako zoskupenie ľudí, ktoré má vopred stanovený cieľ, poslanie, má svoju štruktúru a účelovo usporiadané vzťahy. Vlastná sociálna organizácia má podobu formálnej alebo neformálnej sociálnej organizácie. Za *formálnu sociálnu organizáciu* môžeme považovať tú časť alebo takú sociálnu organizáciu, ktorá predstavuje súbor vopred stanovených noriem a hierarchicky usporiadaných vzťahov, ktoré sú súčasťou celku orientovaného na splnenie vytýčených cieľov a ktoré existujú mimo tento celok. Formálne organizácie majú tendenciu k byrokratizácii, neosobnému štýlu a k väčšej medzosobnej vzdialenosti. Formálnosť sa prejavuje vo všetkých zložkách dynamiky organizácie – v komunikácii, vo vzťahoch, rolách, vedení, atmosfére, spolupráci, normách, rozhodovaní, pri stanovovaní cieľov. *Neformálna sociálna organizácia* sa vyznačuje spontánnosťou členov organizácie, fungovaním bez vopred stanoveného scenára a pravidiel, má však svoj účel. Geist (1992, s. 266) ju popisuje ako tú časť organizácie, kde sú vzťahy usporiadané na neformálnom základe a vytvárajú neformálnu sociálnu štruktúru, orientovanú na realizáciu cieľov a hodnôt členov neformálneho celku. Niektorí autori tvrdia, že neexistuje neformálna organizácia, lebo organizácia vzniká cielenou aktivitou ľudí a vyžaduje si istú formu formálnosti, prikláňajú sa k názoru, že môžu existovať neformálne prvky, neformálne vzťahy, neformálna štruktúra.

Rezidenciálna starostlivosť o klientov/klientky SPOD a SK sa realizuje vo formálnej organizácii, okrem náhradnej výchovy v profesionálnej rodine. Aj sem však zasahujú pravidlá a vzťahy formálnej organizácie vzhľadom na to, že profesionálny rodič je zamestnancom zariadenia. Naším cieľom by malo byť, aby obsahovala dostatočný počet neformálnych prvkov, vytvoriť neformálne sociálne prostredie. Proces pomoci je efektívny len vtedy, ak sa podarí vytvoriť požadovaný vzťah. Dôležitý je tiež spôsob interakcie medzi jednotlivými *sociálnymi subsystémami* - klienti, riadiaci, odborný a prevádzkový personál. Prekrytie všetkých štyroch subsystémov prináša synergický efekt, spolupráca sociálnych subsystémov podmieňuje efektivitu práce s klientom/klientkou.

Existuje viacero definícií *organizačnej kultúry*. Podľa Pfeifer, Umlaufová (1993) organizačná kultúra vyjadruje súbor v organizácii reflektovaných hodnôt, názorov a noriem, filozofie práce, kritérií správania a symbolov, ktoré vznikajú priamo v organizácii. Organizačná kultúra zjednocuje postoje, vnímanie reality a správanie členov inštitúcie navonok i dovnútra inštitúcie. Organizačná kultúra vzniká pôsobením vnútorných a vonkajších vplyvov, prenáša sa na nových pracovníkov/čok

v procese ich adaptácie v pracovnom prostredí. Organizačná kultúra nie je trvalá, mení sa podľa cieľov, rozvoja organizácie a poslania. Podľa Nového (1996) sú kultúrou konkrétnej organizácie predovšetkým špecifické spôsoby interakcie a komunikácie medzi ľuďmi.

Organizačná kultúra v pomáhajúcej rezidencii podmieňuje nielen vzťahy medzi pracovníkmi, atmosféru organizácie, vyznávané hodnoty, ale aj prístup voči klientom, metodické postupy, definovanie cieľa práce s klientom, komunikáciu s ním a celkovú interaktívnu a materiálnu kvalitu pomáhajúceho procesu. Organizačná kultúra je súčasťou dynamiky organizácie.

Dynamiku organizácie tvoria javy ako medzitímové alebo medziskupinové vzťahy, vertikálne alebo horizontálne väzby, formálna organizačná štruktúra a z nej vyplývajúce pracovné funkcie v nadväznosti na tímové roly, ovplyvňovanie rozhodnutí, organizačnú kultúru a subkultúrne znaky alebo skupiny, formálnu a neformálnu komunikačnú sieť, homogénne alebo heterogénne skupiny klientov, koexistenciu odlišných kultúr, etnických skupín.

Vertikálna komunikácia – informácie sa prenášajú cez jednotlivé úrovne riadenia. Obojsmerná komunikácia zhora nadol a zdola nahor je efektívnejšia ako jednosmerná. Ak je vedená zhora nadol, chýba pracovníkom spätná väzba. Takáto komunikácia je typická pre autokratický direktívny štýl riadenia, pre kultúru moci alebo kultúru statusov. Horizontálna kultúra znamená výmenu informácií na jednej úrovni organizačnej štruktúry. Ide o komunikáciu medzi kolegami, tímami, subsystémami inštitúcie. Pre kvalitnú spoluprácu je dôležitá otvorená komunikácie, nepretržitá výmena informácií. V pracovných tímoch či pracovných skupinách môžeme rozlišovať formálne funkcie a sociálne roly. Každý z nás má tendenciu v pracovnom tíme alebo skupine obsadzovať niektorú zo sociálnych rolí. M. Belbin popisuje deväť pracovných rolí: koordinátor, odhaľovač zdrojov, hodnotiteľ, tímový pracovník, implementátor, doťahovač, špecialista, inovátor, formovateľ.

Ďalším znakom dynamiky organizácie sú *subkultúrne prejavy*, *subkultúrne podskupiny*, ktoré môžu ale aj nemusia byť v súlade s majoritnými hodnotami a normami. Je potrebné s týmito podskupinami v organizácii počítať a cielene pracovať. V súlade môže byť svojpomocná subkultúra. Klienti/čky si vzájomne pomáhajú. Subkultúrne prejavy, ktoré sú v rozpore s organizačnou kultúrou môžu mať v určitých prípadoch dokonca aj pozitívnu hodnotu, ak organizačná kultúra inštitúcie má iba proklamatívnu hodnotu, v skutočnosti plní iný účel. Väčšinou však ide o deštruktívne subkultúrne prejavy ako je napr. šikanovanie.

Atmosféra a klíma tvoria neoddeliteľnú súčasť dynamiky organizácie. Atmosféra je prechodný stav, krátkodobý jav, je situačne podmienená. Klíma ovplyvňuje kultúru a organizačnú

kultúra priamo podmieňuje klímu. Kvalita medziľudských vzťahov v organizácii je uchopiteľná pojmom kultúra a klíma inštitúcie.

V rezidenčnej inštitúcii sa stretávame s členmi rôznych *etnických skupín*. Je preto potrebné, aby sme zvažovali možnosti ich spolunažívania, koexistencie. Najčastejšie sa diskutuje o spolunažívaní medzi rómskou a tzv. nerómskou populáciou. V budúcnosti predpokladáme, že etnické skupiny sa rozšíria. Labáth (2004) šesť možností práce s klientmi viacerých kultúr – segregáciu, asimiláciu, amalgamáciu, pluralitu, inklúziu, integráciu. Inklúzia v tejto súvislosti znamená stav, v ktorom sa odlišnosti plne akceptujú alebo dokonca vítajú, znamená to spolužitie a aktívne podporovanie heterogénneho prostredia, je to kultúra životného štýlu, dôležité je vzájomné obohacovanie.

Zariadenia SPOD a SK patria medzi koedukované zariadenia, teda majú príležitosť napomôcť rozvoju kultúry vzájomnej úcty a rešpektu medzi pohlaviami. Nedostatkom však je malý počet mužov medzi zamestnancami detských domovov a teda často jednostranný model výchovy, komunikačných a vzťahových vzorcov.

Zoznam literatúry:

GEIST, B. *Sociologický slovník*. Praha: Victoria Publishing, 1992. ISBN 80-85605-28-7

PFEIFER, L., UMLAUFOVÁ, M. *Firemní kultúra*. Praha: Grada, 1993.

3. Vývinové špecifiká a poruchy detí v zariadeniach SPOD a SK

3.1. Vzťahová väzba a jej poruchy

Deti, ktorým je nariadená ústavná starostlivosť nežijú vo svojej biologickej rodine, zažili vo svojej minulosti odmietnutie rodičmi, alebo museli byť svojim rodičom odňaté pre závažné nepochopenie si rodičovských povinností.

Toto im znemožnilo vytvoriť si, alebo násilným spôsobom prerušilo tvoriacu sa vzťahovú väzbu. Vzťahová väzba k jednej dôležitej materskej osobe je základom pre bezpečný rozvoj schopností dieťaťa a pre plnohodnotné uspokojovanie jeho potrieb. V súvislosti s ústavnou starostlivosťou je potrebné podotknúť, že pre vytvorenie takejto väzby, alebo pripútania je potrebná jedna stála, nemenná materská osoba, čo v podmienkach zariadenia SPOD a SK nie je možné dieťaťu poskytnúť. Výnimku tvoria len prípady kedy je dieťa umiestnené spoločne so svojou vzťahovou osobou, alebo žije v profesionálnej rodine. Vedomosti o utváraní a fungovaní vzťahovej väzby sú však nevyhnutné pre všetkých pracovníkov/pracovníčky v zariadeniach SPOD a SK pre

- 37 -

Tento projekt sa realizuje vďaka podpore z **Európskeho sociálneho fondu** v rámci Operačného programu **Zamestnanosť a sociálna inklúzia**.

www.esf.gov.sk

lepšie pochopenie a identifikovanie potrieb detí, pre prácu s biologickou rodinou, prípravu dieťaťa na NRS a predovšetkým pre umožnenie dieťaťu vytvárať si zdravý vzťah k sebe samému, byť súčasťou blízkych vzťahov s inými ľuďmi.

- Spoľahlivé uspokojovanie potrieb dieťaťa (kruh uspokojovania potrieb)
- Budovanie pocitu istoty – presvedčenie, že svet je bezpečné miesto (vývin od uspokojovania potrieb po vnímanie materskej osoby ako bezpečnej základne, vyústenie k vnútornému modelu vzťahovej väzby)
- Typy vzťahovej väzby, ich diagnostika, prejavy
- Materská osoba – charakteristiky:
 - ◆ Stála, nemenná, vždy znova a znova poznateľná, aby sa mohlo k nej dieťaťko pripútať s istotou, že toto puto je stále posilňované, potvrdzované.
 - ◆ Spoľahlivá - počúva a rozoznáva signály dieťaťa. Reaguje na signály, vníma existenciu bábätko, viac-menej dokáže dešifrovať jeho komunikáciu.

Následky poruchy pripútania a psychickej deprivácie.

Vzhľadom na svoju osobnú históriu deti v ústavnej starostlivosti často trpia niektorými z príznakov poruchy pripútania. Aj u detí, ktoré majú vytvorený dobrý vzťah so vzťahovou osobou sa tieto prejavy môžu aspoň dočasne objaviť v stresových situáciách, pri adaptácii na nové prostredie, pri problémových vzťahoch apod.

Ako vzniká porucha pripútania – rizikové správanie materskej osoby pri uspokojovaní potrieb dieťaťa.

Správanie charakteristické pre poruchu vzťahovej väzby (očný kontakt, adaptačné problémy, poruchy správania....)

Vzťahy – zlý odhad sociálnych situácií, ťažko čitateľné emočné naladenie iných ľudí, neschopnosť rozlíšiť motivácie iných ľudí a odhadnúť ako sa bude vyvíjať ich vzťah. Často si nie sú vedomé toho ako oni sami môžu vzájomné vzťahy ovplyvniť.

Ako vplýva interakcia s matkou na vývin sociálnych zručností dieťaťa (zrkadlenie, ovplyvnenie pocitu pohody...)

Deti na poruchu pripútania a na neuspokojenie potreby blízkej osoby reagujú dvoma základnými spôsobmi (popis správania detí odmietajúcich vzťah a detí „lepivých“)

Tieto deti nemávajú vyvinutý zmysel pre iróniu a sarkazmus – neprípustnosť žartovania najmä o témach spojených s rodinnými vzťahmi, vyhrážania, ktoré dospelí nie vždy berú vážne -

zvyšovanie úzkosti a napätia, dieťa nezvláda situáciu pokojne, zníženie dôvery voči dospelým, zvýšenie neschopnosti požiadať o a prijať pomoc.

Motivácia k učeniu - deti s narušenou vzťahovou väzbou a poznačené psychickou depriváciou v ranom detstve nezažili bezpečný vzťah, ktorý by im pri skúmaní okolia zaručoval istotu a dával signál o tom, že skúmať svet je bezpečné a pri veciach, ktoré by boli nad jeho sily sa má o koho oprieť, má mu kto pomôcť (potreba istoty, úzkostnosť, rozptýlená pozornosť, nadmerná potreba kontroly...). K dobrému výkonu ich väčšinou motivujú dobré vzťahy. Niekedy zlyhávajú preto, lebo sú v napätí, boja sa zlých výsledkov. Za týmto strachom sa môže skrývať obava z odmietnutia.

Reálny náhľad na svoje schopnosti - Často sú presvedčené o tom, že sa v živote môžu spoľahnúť len samé na seba. V určitých situáciách môžu pôsobiť vyspelo a samostatne, ale nie sú dosť zrelé na to, aby zvládli každú záťaž (nedôvera voči okoliu, slabá sebadôvera...)

Plánovanie budúcnosti – tieto deti dlhšie obdobie svojho života nemali napĺňanú potrebu otvorenej budúcnosti. Nemohli sa spoľahnúť na trvalosť vzťahov ani prostredia. Chýba im vedomie kontinuity, nevedia sa spoľahnúť na to, že ak si svoju budúcnosť naplánujú, podarí sa im plán naplniť (absencia dlhodobého plánovania, sťažená príprava na život mimo zariadenia).

Adaptácia je proces, ktorý je u týchto detí výrazne ovplyvnený a sťažený ich predchádzajúcimi vzťahmi (úzkosť, napätie, agresivita).

Spôsoby uľahčenia adaptácie (rituály, režim dňa, stálosť, dostatok informácií, prenos minulých zvykov do nového prostredia...)

Príprava deti a vychovávateľov/vychovávateľiek v skupine, do ktorej bude dieťa zaradené na proces adaptácie (kto a ako sa k nim pričlení, aké budú platiť pravidlá, či sa od nich vyžaduje nejaká aktívna spolupráca, ako sa zmení ich životný priestor, zvyky apod.).

Príprava dieťaťa, vychovávateľov/vychovávateľiek na odpútanie sa a prechod do profesionálnej rodiny, biologickej rodiny alebo

Vzťahová väzba u detí zneužívaných, týraných, ťažko zanedbávaných (pripútavacie správanie, disociácia, náprava vzťahu).

3.2. Prejavy psychickej deprivácie u detí v zariadeniach SPOD a SK

Deti, ktorým nebolo umožnené zdravé pripútanie, nemali plnohodnotne naplnené svoje základné psychické potreby, ktoré prof. Matějček a jeho spolupracovníci rozdelili do piatich skupín, trpia psychickou depriváciou rôzneho stupňa. (vymenovanie a charakteristika psychických potrieb)

- Filmy napr. Deti bez lásky, Nechcené deti – diskusia o filmoch
- Práca v skupinách – rozoberanie kazuistík, identifikácia psychickej deprivácie, návrhy na plán výchovnej činnosti s konkrétnymi deťmi

3.3. Vývinové štádiá z pohľadu vývinových tráum

Vývinové štádiá s akcentom na rizikové obdobia podľa E.H. Eriksona

1. štádium – dôvera - nedôvera (od narodenia – 12 mesiacov)
2. štádium – autonómia – hanba a neistota (od 12 – 18 mesiacov)
3. štádium – iniciatíva – pocit viny (od 3 – 6 rokov)
4. štádium – snaživosť – pocit menejcennosti (od 6 – 10/11 rokov)
5. štádium – identita - neistota (od puberty – adolescencie)
6. štádium – intimita - drolácia (mladá dospelosť)
7. štádium – generativita – stagnácia (stredná dospelosť)
8. štádium – integrita – zúfalstvo a strach zo smrti (staroba, starnutie)

význam jednotlivých štádií s dôrazom na 1. – 5. štádium, súvislosti medzi správaním sa vzťahových osôb a vývinom konfliktu

- Základy psychosexuálneho vývinu z pohľadu psychoanalýzy, následky vývinových tráum

4. Identita dieťaťa v zariadeniach SPOD a SK

4.1. Budovanie pozitívneho sebaobrazu

Deti v zariadeniach SPOD a SK (ale aj ich rodičia a iní príbuzní) sa vyznačujú veľmi zlým sebaobrazom, nízkym sebavedomím. Súvislosťami s poruchou vzťahovej väzby a negatívneho sebaobrazu sa zaoberáme v kapitole o vývine a poruchách vzťahovej väzby.

Okrem poruchy vzťahovej väzby vplývajú na negatívny sebaobraz detí v zariadeniach SPOD a SK prežitie neúspechy v školskom prostredí, častá rola „outsidera“, nerozvíjajúce rodinné prostredie a pod.

Budovanie pozitívneho sebaobrazu pomôže deťom:

- zažiť korektívnu skúsenosť vo vzťahu s dospelým, ktorý dokáže identifikovať jeho pozitíva a zdroje,
- rozvíjať sociálne zručnosti
- podporiť motiváciu k podávaniu výkonov v rôznych oblastiach
- plánovať budúcnosť s využitím svojich síl a schopností bez závislosti na iných
- rozoznať situácie, v ktorých je potrebné požiadať o pomoc
- byť schopný požiadať o pomoc

Pozitívny sebaobraz u detí vychovávateľ/vychovávateľka rozvíja predovšetkým prostredníctvom prijatia dieťaťa, akceptácie jeho histórie, identity, koreňov. Nápomocné v tomto procese je i využívanie rôznych terapeutických prvkov a hier zameraných na budovanie sebauvedomia.

Vzdelávanie pedagogických pracovníkov/čok v tejto oblasti bude realizované predovšetkým zážitkovou formou.

4.2. Budovanie identity, práca s biologickou rodinou

Identita je citová záležitosť. Človek počas svojho života disponuje niekoľkými komponentmi, ktorých získanie je rozdelené do troch stupňov:

- Komponenty získané pri narodení, ktoré sa nedajú ničím ovplyvniť (farba pleti, antropologické znaky, národnosť),
- Komponenty nadobudnuté, na ich získanie treba vynaložiť určité úsilie (vzdelanie, profesia, rodičovstvo),
- Komponenty zvolené, ktoré si každý človek má možnosť sám vybrať (príslušnosť k hudobnej skupine, športovému klubu a pod.).

Pochopenie dôležitosti rodičov, rodiny a kultúry pre deti

Jedným zo základných východísk a princípov v starostlivosti o dieťa je presvedčenie, že rodičia a rodina sú základom pre rast a rozvoj detí. Sme silne presvedčení, že všetky deti majú mať právo vyrastať so svojimi vlastnými rodičmi, pokiaľ je to možné a pokiaľ je to v ich najlepšom záujme. Keď deti nemôžu vyrastať so svojou vlastnou rodinou, potom potrebujú inú rodinu, ktorá bude naplňovať ich potreby.

Komunity, susedstvá, mestá a obce, regióny, štátne orgány - každý jeden z nás - by mal spolupracovať na podpore rodín a detí. Najviac sme schopní pomôcť deťom poskytnutím podpory, posilnenia a pomoci ich rodinám. To pomôže rodinám lepšie naplňovať potreby detí.

Pre budovanie identity je základom vlastná osobná história, poznanie svojich koreňov - pozitívny ale reálny obraz biologickej rodiny (straty, spolupatričnosť s biologickou rodinou)

Rozdielnosť kultúr, prostredí, zvykov, životného štýlu biologickej rodiny a vychovávateľov/iek môže dieťaťu spôsobovať problémy v utváraní identity. Dieťa na ne reaguje svojim správaním (uzavretosť, neistota, nesústredenosť, vyčerpanosť, zhoršenie školského prospechu).

Tieto problémy možno prekonať len akceptáciou biologickej rodiny dieťaťa, prácou na spracovaní životnej histórie, sprevádzaním dieťaťa procesom straty. Toto je možné iba pri zabezpečení stálosti.

Náročná úloha zabezpečenia stálosti pre deti

Zabezpečenie stálosti pre dieťa môže byť náročný proces. Je to oveľa viac než len vytýčiť konkrétny cieľ v sociálnom pláne, určiť možné trvalé umiestnenie alebo podnikáť zákonom stanovené kroky, hoci toto všetko môže byť súčasťou tohto procesu. Musíme pochopiť, čo dáva dieťaťu silný pocit stálosti, stability, predvídateľnosti a identity. Keď chceme stanoviť, ako možno čo najlepšie zaistiť pre deti stálosť, musíme sa spoločne pozrieť na dve zložky.

- **Vzťahy** – súvisia s dlhotrvajúcimi a pokračujúcimi vzťahmi s ľuďmi, ktorí majú celoživotný záväzok voči dieťaťu. Vzťahy poskytujú dieťaťu pocit, že niekam patrí, a stabilitu. Vzťahy takisto dávajú dieťaťu pocit príslušnosti k istej sociokultúrnej komunite, ktorá môže zahŕňať aj náboženskú orientáciu a preberanie istého hodnotového systému.
- **Kontinuita** – súvisí so schopnosťou dieťaťa porozumieť a vytvoriť prepojenia medzi minulosťou, súčasnosťou a budúcnosťou. Vedieť odkiaľ som a kam idem. Vedomie kontinuity rodiny podporuje pozitívnu kultúrnu identitu.

Vzťahy a kontinuita sú základom pre zabezpečenie pocitu stálosti u dieťaťa. Ale nie sú to veci, ktoré sa jednoducho udejú samy od seba. Aby sme zabezpečili stálosť, musíme uskutočniť určité úlohy a činnosti. Proces, ktorý stanovuje tieto úlohy a činnosti, je často označovaný ako plánovanie smerujúce k zabezpečeniu stálosti.

Paralelné plánovanie je jeden zo spôsobov plánovania stálosti. Niekedy trvá veľmi dlhý čas, kým sa pre deti dosiahne trvalé riešenie, stálosť. Pri paralelnom plánovaní sa pracuje súbežne na viac ako jednom ciele. Napríklad už počas práce na znovuzjednotení dieťaťa s jeho rodinou sa pre dieťa hľadá osvojiteľská/pestúnska rodina pre prípad, že by návrat do rodiny nebol možný.

4.3. Dieťa s odlišnou kultúrnou, národnostnou, rasovou identitou

Kultúrna identita je súčasťou vývinu každého dieťaťa. U detí sa vyvíjajú hodnoty, životné zvyky, komunikačné vzorce a náboženské presvedčenia presne tak, ako chuť na určité jedlá a vedomie o tom, aký život je uznávaný a oslavovaný.

Kultúrna identita tiež zahŕňa vývin rasovej a etnickej identity. Rasa (etnikum) je iba jednou časťou kultúry. Deti môžu byť z tej istej rasy (etnika), ale aj tak môžu byť rozdiely v ich celkovej kultúrnej identite.

Tak ako pri vývine, aj pri rasovej (etickej) identite je veľa faktorov, ktoré ovplyvňujú to, ako deti prechádzajú cez jednotlivé štádiá. Každopádne však môžeme definovať nevyhnutné úlohy v rámci približného vekového pásma.

Ak dieťa vyrastá vo svojej rodine, rodičia mu zabezpečujú vedomie kontinuity rodiny. Rodinné vzťahy a väzby sú nepretržité a rodinná história sa prenáša cez tieto vzťahy.

U detí v náhradnej rodine je rodinná kontinuita ohrozená. Sú tu tri špecifické problémy:

- Oddelenie od biologickej rodiny, dokonca aj na krátky čas, prerušuje kontinuitu vzťahov.
- Kvôli nedostatočnej kontinuite, ako aj kvôli problémom, ktoré viedli k umiestneniu, úloha rodiny v prenášaní rodinnej histórie prestáva byť prioritou.
- Umiestnením vstupuje do života dieťaťa nová rodina (alebo rodiny) a dieťa musí pochopiť a integrovať každú novú skúsenosť z rodinného života

Keď hovoríme o kontinuite, máme namysli preklenutie „priepasti“ medzi rozličnými ľuďmi, ktorí dieťaťu poskytujú starostlivosť. To dieťaťu pomáha lepšie sa vysporiadať so smútkom a stratou a lepšie rozumieť procesu umiestnenia.

Keď deti zažívajú, že patria do rodiny, dáva im to pocit istoty. Väčšinou nemusia mať strach, kto sa o ne postará. Tento pocit istoty im umožňuje slobodne rozvinúť svoj najhlbší potenciál. Môžu sa sústrediť na školu alebo na veci, ktoré ich tešia. Keď sa trápia, čo sa bude s nimi diať a kto sa o ne postará, zaberie im to veľmi veľa psychickej energie a môže zabrzdiť vývin. Potreba mať trvalé vzťahy detstvom nekončí. Väčšina z nás – ako dospelí – máme takých ľudí, na ktorých sa môžeme spoľahnúť, že nám pomôžu. Toto je základná ľudská potreba.

Ak dieťa nemá kontakt so svojou vlastnou kultúrou, ak je len minimálne alebo vôbec pripravené stretnúť sa so svojou kultúrou, môže prežiť kultúrny šok. Dokonca aj keď je pripravené, stretnutie s členmi vlastnej farby pleti môže byť nepríjemné a zvláštne.

Nakoniec, konflikt pri rozhodovaní, či sa stotožníť s inou farbou pleti a rozdielnou kultúrou, môže vo viac etnickom náhradnom prostredí u dieťaťa spôsobiť krízu. Tlak, aby si dieťa „vybralo“ identitu, je silný. Kríza vzniká najčastejšie vtedy, ak dieťa nezvládne pocit, že je neverné rodine, či prostrediu zariadenia, ak si buduje identitu odlišnú od náhradnej starostlivosti. Takáto reakcia sa môže objaviť dokonca aj v prípade, ak opatrovatelia dieťa v tomto úsilí podporujú.

Postup alebo konkrétne nápady ako je možné pomôcť dieťaťu, ktoré bolo umiestnené do odlišného kultúrneho, národnostného alebo rasového prostredia rozvinúť jeho pozitívnu identitu

- Budte schopní poskytnúť dieťaťu informácie o jeho rodine a o jeho kultúrnom dedičstve tak, aby nezostali „prázdne“ miesta.
- Naučte sa jazyk, ktorým dieťa hovorí, a zabezpečte, aby sa jeho materinská reč mohla u neho naďalej rozvíjať.
- Budte si vedomí, že budete musieť svoje deti učiť o rasizme a diskriminácii. Týka sa to predovšetkým rómskych detí, ktoré sú často terčom diskriminácie a musia si vytvoriť stratégie prežitia.
- Majte v úcte kultúru dieťaťa a prejavujte to v každodennom živote.
- Učte členov svojej rodiny byť multikultúrnou rodinou – učte ich reagovať na rasizmus, odpovedať na otázky a narážky okolia, atď.
- Vyhľadávajte príležitosti, aby deti boli v kontakte so svojou kultúrou.

- Uvedomte si, že vy ako dospelí by ste mali do svojho životného štýlu vnieť isté zmeny, neočakávajte vždy zmenu od dieťaťa.
- Buďte pripravení odpovedať na otázky identity v každom vekovom období a ako priebežnú súčasť vývinu.

Aké schopnosti a zručnosti potrebuje Vychovávateľ/vychovávateľka pri podpore pozitívnej rómskej identity?

- Vie pomôcť rómskemu dieťaťu nadobudnúť pocit hrdosti
- Vie pomôcť dieťaťu zbaviť sa pocitov viny a hanby
- Vie posilňovať sebahodnotu rómskemu dieťaťu
- Vie pracovať s biologickou rómskou rodinou
- Rozumie, čo je diskriminácia
- Pozná rozdiel medzi národom a etnikom
- Pozná, z ktorej rasy sú Rómovia
- Pozná históriu Rómov
- Pozná hymnu a vlajku Rómov
- Učí sa jazyk
- Pozná hodnoty, tradície a kultúrne odlišnosti Rómov
- Pozná pozitívne rómske vzory – známe osobnosti, ale aj „obyčajných ľudí“

Základné pojmy, ktoré by mal ovládať a vedieť vysvetliť deťom:

- Rasa
- Rasizmus
- Diskriminácia
- Xenofóbia
- Asimilácia
- Integrácia
- Adaptácia

5.Príprava na vypracovanie a obhajobu záverečnej práce

5.1.Spracovanie teoretickej časti záverečnej práce

- Výber témy záverečnej práce
- Práca s teoretickými zdrojmi (vyhľadávanie, citácie)
- Miera vlastného vkladu do spracovania teoretickej časti
- Rozsah teoretickej časti
- Prepojenie s praktickou časťou práce

5.2.Práca s prípadovou štúdiou

Úvod do kazuistiky:

- Stručná anamnéza dieťaťa
- IPROD dieťaťa
- Aktuálny plán výchovnej práce s dieťaťom
- Závety diagnostiky dieťaťa, odporúčania

Práca s kazuistikou

- Popíšte správanie dieťaťa:
- Čo týmto správaním chce dosiahnuť pre seba? Aké sú jeho potreby?
- Aké sú jeho dobré vlastnosti, schopnosti – zdroje, na ktorých by sa dalo stavať?
- Ako mu pomôcť naplniť jeho potreby pomocou využitia jeho dobrých vlastností, schopností – vypracovaním individuálnych pravidiel, denného režimu, plánu výchovnej práce?
- Ako sa musia správať dospelí, ako majú postupovať aby boli pri práci s dieťaťom úspešní?

Prezentácia, nácvik prezentácie záverečnej práce.

Verejná prezentácia tvorí významnú súčasť práce pracovníkov/čok pomáhajúcich profesii, takmer všetko, čo robíme, robíme v prítomnosti iných ľudí. Prezentovať sa môžeme na poradách odborného tímu, na konferenciách, seminároch, v médiách, na skúškach, pri ponuke svojich služieb.

Prezentácia môže byť plánovaná, spontánna alebo neočakávaná. Verejná prezentácia je založená na rečníckom umení, samozrejme aj tu ide o sociálnu zručnosť, ktorú sa môžeme naučiť. Predpokladom úspešnosti prezentácie je stanoviť si *ciele a príprava*.

Ciele môžu byť: informovať, presvedčiť, motivovať, učiť, inštruovať, reprezentovať, propagovať. Pri príprave sa zameriame na analýzu skladby publika, na analýzu podmienok prezentácie (priestor, technické vybavenie, voľba audiovizuálneho prostriedku a pod.), výber druhu prezentácie. Počas prezentácie pracujeme s časom. Obvyklá štruktúra prezentácie sa skladá z úvodu, jadra (hlavná časť) a záveru. Cieľom úvodu je stimulovať záujem poslucháčov (citáty, osobné historky, atraktívny prehľad hlavných myšlienok a iné). V hlavnej časti sa sústreďujeme na rozvíjanie témy, myšlienok, detailov. Záver je určený pre sumarizáciu.

C. Záver

Odporúčania:

- Vzdelávací program je možné po úpravách využiť ako vzdelávací program NOČ pre iných ako pedagogických pracovníkov/čok zariadení SPOD a SK.